

“Türk’ü sevdim, seveceğim. Ama bunun sonunda ızdıraplar varmış, felaketler varmış, hatta karşılaşılacak türlü kahpelikler doluymuş. Hepsi kabul! Türk ırkı sağ olsun!”

NEJDET SANÇAR

ÖTÜKEN

her zaman okunacak dergiler

MİLLÎ MECMÛA

SAYI 20

MAYIS - HAZİRAN **2021**
(2 ayda bir yayımlanır)

İMTİYAZ SAHİBİ
ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 45523
Tel: (0212) 444 62 18

Yıllık Abonelik Bedelleri
2021 yılı abonelik bedeli - **150 TL**
2021 yılı kurumsal abonelik bedeli - **250 TL**

Hesap Numaramız
Ötüken Neşriyat A.Ş.
Şube: Beyoğlu Şubesi 456
T. C. Ziraat Bankası
Hesap Nu: 48038437-5009
IBAN
TR73 0001 0004 5648 0384 3750 09

ISSN
2667-4637

WhatsApp
0554 499 90 57

İletişim
millimecmua@otuken.com.tr

Genel Yayın Yönetmeni
Yasin Usta

Editör
Ahmet Alperen Can

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Mustafa Kara
Prof. Dr. Hilmi Demir
Prof. Dr. Mehmet Akif Okur
Prof. Dr. Levent Bayraktar
Prof. Dr. Erkan Göksu
Prof. Dr. İsmet Türkmen
Doç. Dr. Mehmet Kaan Çalen
Doç. Dr. Mehmet Akıncı
Doç. Dr. Murat Hanilçe
Dr. Kemal Haykıran
Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. Ali Ahmetbeyoğlu
Göktürk Ömer Çakır
Oğuzhan Murat Öztürk
Misli Baydoğan
Metin Savaş

Grafik Tasarım
GNG Tanıtım

Son Okuma
İbrahim Daş

"Türkçe ve Erkekçe Muhalefet"

Başlıkta alıntıladığımız ifade merhum Osman Yüksel'in Atsız'ın bir konuşması ertesinde suçlu bulunması üzerine kaleme aldığı yazısında geçmektedir. Serdengeçti'nin 3 Mayıs 1944 olaylarını hulasa eden bu sözlerinde Atsız'ın ve arkadaşlarının hayatının manası yatmaktadır. "Zeki Velidi'ye talebe olmakla iftihar ederiz!" çıkışı da, Kürtçüleri ifşa ettiği yazılarından sonra 60 küsur yaşında hapse girmeyi, af dilemeye tercih etmesi de işte bu başlığın bir aksidir. Türkçülerin cumhuriyet devrimizde eğri oduna doğru dememek gibi bir hatası(!) mevcuttur. Bunun da ilk kolektif hâli 3 Mayıs'ta kendini göstermiştir.

İlk başlarda iki kişinin basit bir kavgası gibi başlayan süreç, daha sonra değişen dünya siyaseti ve buna paralel değişen iç siyasetle beraber fikirler arası bir güç mücadelesine dönmüştür. Henüz gençlik çağlarından beri birtakım fikirleri resmi ideolojiyle çatışan Atsız'ın böyle bir cenk meydanında geri durmayacağı aşikârdır. Atsız'ın bu davada büyük bir kitleyi arkasına alması bazı çevreleri korkutmuş, Atsız ve arkadaşları için kara günlerin başladığının habercisi olmuştur. Türkçüler devlet adamlarının hem devletin güvenliğini sağlamak hem de dış ilişkilerde doğru pozisyonu almak için gözden çıkarttığı bir grup insandı. Türkçülerin kavgası ise devletin millî düşünce ve anlayışa sahip olması, tarihî hadiselerden ders alarak bir yönetim idaresi göstermesi içindi. Birilerinin ortalığı kızıştırarak çekildiği bir baba-oğul kavgası gibiydi. Oğul babaya gelecek kaygısını gelenekle ortadan kaldırması gerektiğini söylerken, baba iç güvenliği için oğlunu feda edebileceğini gösteriyordu. Nitekim bundan 36 yıl sonra da 12 Eylül günlerinde de bu çatışmanın daha kapsamlısı görülecekti.

Demokrasi ve hukuk arayışı içerisinde başlayan bu tartışmaların bazı eller tarafından ülke bütünlüğüne ve devlet bünyesine darbe korkusuna dönüştürülmesi sebebiyle içerisinde Atsız'ın, Sançar'ın, Togan'ın, Gökyay'ın, Türkeş'in, Türkkan'ın, Serdengeçti'nin ve daha birçok ismin insanlık dışı muamelelere maruz kalmasına yol açmıştır. Birçoğu mesleğinden, öğretiminden ve hayatından olmuştur. Yine de buna rağmen Türkiye ve Türk milleti namına iş yapmaktan bir an bile geri durmayan bu isimlerin hakkını bu çalışmamızla vereceğimize inanıyoruz.

Millî Mecmûa 20. sayısında Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük hadiselerinden birini dosya konusu olarak çalıştı. İçerisinde birbirinden kıymetli isimlerin bu davanın sanıklarını, sonuçlarını, etkilerini ve tartışmalarını yazdığı 3 Mayıs 1944 dosya konulu sayımız huzurlarınızdadır.

Atsız'ın yakarışına ses katarak diyoruz ki:

"3 Mayıs ruhu ebediyen yaşasın!"

YASİN USTA

İÇİNDEKİLER

Türkiye'de Milliyetçiliğin Algılanış Sorunları
Şenol Durgun
.....**06**

3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Dâvâsı
Necmeddin Sefercioğlu
.....**32**

Resmi İdeoloji İle İlk Yol Ayrımı: Atsız'ın "Atsız Mecmua" Yazıları
Cansu Bolat
Gökberk Yücel
.....**55**

Milliyetçilik, Türkçülük, Gün ve Bayram Kavramları Arasında "3 Mayıs"
İsmail Yıldız
.....**65**

"Türk Irkı Sağ Olsun"
Talat Ülker
.....**73**

Türk Dünyasının Uzaklarda Kalan Oğlu: Ord. Prof. Dr. Zeki Velidî Togan
Arş. Gör.
Volkan Özkan
.....**84**

Orhan Şaik Gökyay ve 1944 Irkçılık-Turancılık Davası
Serkan Akgöz
.....**102**

Türk Milliyetçilerinin Tecziyesi: Hüseyin Nihal Atsız'ın DTCF'yi Ziyareti ve Osman Turan'ın Açığa Alınması
Nasrullah Uzman
.....**109**

3 Mayıs ve Serdengeçti
Hasan Tülkay
.....**116**

Yakın Dönem Türk Siyasi Hayatında İz Bırakan İran Türkmenlerinden Ahmet Karadağlı
Ömer Özcan
.....**125**

3 Mayıs 1944, Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan İktibaslar
Büşra Küçük
.....**145**

3 Mayıs Irkçılık-Turancılık Davasına Türkiye'deki Alternatif ve Sol Perspektiften Bakışlar
Enes Bahadır Kızak
.....**156**

İkinci Dünya Savaşı'nın Irkçılık-Turancılık Davası Üzerindeki Etkisi
Ömer Burak Sert
.....**175**

I-II. Saraçoğlu Hükümeti ve Programı
Elmas Şimşek
.....**184**

Belirlenilmekten Yorulan Bir Hayat Sabahattin Ali
Harun Bora Tunç
.....**202**

Çankaya'da Kabus
Özkan Kaya
.....**212**

Murat Yılmaz ile 3 Mayıs davası üzerine mülakat
İbrahim Daş
.....**217**

EKLER
233

3 Mayıs
Hüseyin Nihal Atsız
.....**234**

1944'te Türkçülüğü Hançerlemek isteyenler Kimlerdi?
Nejdet Sançar
.....**235**

İşin İçyüzünün İçyüzü "Biraz da ben konuşayım!"
M. Sami Karayel
.....**238**

3 Mayıs
Osman Yüksel Serdengeçti
.....**244**

3 Mayıs ve Nihal Atsız
Osman Yüksel Serdengeçti
.....**246**

Otuz Yıl Önce Bir Gündü
Erol Güngör
.....**249**

Her Yıl Daha Büyük Bir Bayram
Erol Güngör
.....**251**

3 Mayıs
Galip Erdem
.....**253**

Türk Milliyetçilerinin Zaferi
Seyyid Ahmet Arvasi
.....**255**

"Başvekil Saracoğlu Şükrü'ye Açık Mektup
Hüseyin Nihal Atsız
.....**257**

Irkçılık-Turancılık Davası Sorguları
.....**268**

Türkiye'de Milliyetçiliğin Algılanış Sorunları*

ŞENOL DURGUN**

Ulus tek türdeşleştirici, tek ve aynı olma isteğinin damgasını taşıyan bir birlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan sadece cemaat çeşitliliğini değil, aynı zamanda oluşum olarak bir merkez etrafında örgütlenmiş toplumun da çatışmalı özelliğini yadsımaktadır.

Giriş

Osmanlı'nın son döneminden itibâren ortaya çıkan âidiyet sorununu ortadan kaldırabilmek için yapılan kimlik tartışmalarından biri de Türkçülük üzerine idi. Özellikle Fransız devriminin ortaya çıkardığı etki, geleneksel yapılara sahip çok kültürlü, kozmopolit imparatorluklarda olumsuz mânâda etkilere sebep olmuştur. Bu amaçla geleneksel yapıdaki imparatorluklar (Osmanlı, Rusya ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları) kendilerini yeni döneme uygun bir yapılanma sürecine tâbi tutmak zorunda kaldılar. Aksi hâlde şartların zorlamasıyla karşılaşacağı sorunların üstesinden gelmesi mümkün olmayacak ve karşılaştıkları parçalanma sorununu hâlledemeyeceklerdi. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan yeni duruma uygun olacak şekilde, ülkenin siyasal ve ülkesel güvenliğini sağlayacak ve halk arasında devlete ve ülkeye bağımlılığı artıracak, âidiyet duygusu yaratacak bazı siyasal kimlikler oluşturma arayışında bulunuyorlardı. Arayış içerisinde bulundukları siyasal kimliklerden birisi de Türkçülük idi. Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan, parçalanma ve toprak kaybı sorununa son çâre kimlik olarak başvurulan Türkçülük anlayışı ve politikası, Osmanlı'dan Cumhuriyet'in kuruluşuna ve günümüze kadar farklı bir seyir takip etmiş ve tartışma konusu olmuştur. Kavramın içeriğini oluşturma husûsu Osmanlı'dan itibâren sorun oluşturduğu için Türkçülük politikalarını savunanlar ortak bazı temel özelliklere sahip olsalar da yine de bir homojenlik arz etmemişler ve farklı versiyonları ortaya çıkmıştır. Özellikle Cumhuriyet döneminde devletin takip ettiği, devle-

* Bu makale daha önce "*Kök Araştırmaları* Dergisinin, 2006 yılının 8. Cildi, 1. Sayısında" yayınlanmıştır.

** Prof. Dr., Gelişim Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.

tin siyaset anlayışıyla daha çok özdeşleştirdiği milliyetçilik anlayışı ile toplumsal alanda bürokratik kesimden bağımsız şekilde ortaya çıkan ve daha çok İmparatorluk dönemindeki şartların tesiri altında şekillenen milliyetçilik anlayışları, ilerleyen dönemlerde önemli farklılaşmalar ortaya çıkarmıştır. Bu farklılaşmalar sadece farklı versiyonlar arasında olmayıp, aynı zamanda kendi içinde de gerçekleşmiştir. Sözgelimi devletin takip ettiği ve toplumsal alanda da kabûl görmesini istediği milliyetçilik anlayışı, uluslararası ilişkilerin getirdiği zorlamaların etkisiyle belli dönemlerde önceki tutumundan farklılaşarak değişikliğe uğramıştır. Bu çalışma da bu konuyu irdelemeyi amaçlamaktadır.

Kuramsal Analiz

Bugün yeryüzünde tek bir milliyetçilik yoktur. Hâliyle milliyetçi ideoloji ve programının içeriği bir siyasal durumdan diğerine değişiklik gösterebilmektedir. Milliyetçilik, geçen yüzyıla damgasını vuran tarihsel bir hareket olduğu kadar günümüzde de etkisini sürdüren güncel bir ideolojidir. Bağımsız bir ulus-devletin kuruluşundan ister önce, ister sonra olsun, milliyetçilik, 'ulusal egemenlik' temel ilkesinden bağımsız olarak devlet yönetimi, siyaset ve toplumla ilişkin çeşitli ideolojileri de kapsamaktadır.

Milliyetçi temelde devletlerin oluşumuna baktığımızda genelde iki yöntemin ortaya çıktığını görüyoruz: Ulustan devlete geçiş ya da devletten ulusa geçiş. İlk tez, bir ulusun bağımsız bir devlet olma mücadelesini haklılaştırırken; ikincisi, devletin bir ulusa dönüşme teşebbüsünü haklılaştırmaktadır. İlk durumda devletin varlığı öncesinde ulus oluşmakta; ikincisinde ise devlet bilinçli olarak vatandaşlarını özel bir yurttaşlık modeline göre eritmeye çalışarak ve sistematik milliyetçi programlar izleyerek, ulus-devleti meydana getirme arayışında bulunmaktadır. Devletin oluşumunun bu iki türü, ulus-devleti oluşturan iki farklı yolu temsil etmektedir. Tarihte bunun arı örneklerini düşünmek zordur. Çünkü devletin veya yöneticilerin hayatî rol oynamadıkları hiçbir ulus yoktur. Aslında uluslar da devletler gibi koşullara bağlı olarak oluşurk en evrensel bir zorunluluktan doğmaktadır. Ulus da devlet de birbirlerine yönelmeden, birbirlerinden bağımsız ve kendi koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmışlardır. Bunların birbirlerine yönelmeleri sonraki bir durumdur. Bunu da ortaya çıkaran tarihsel ve sosyal şartlardır. Hâliyle burada ulus-devlete giden bu iki yolu; tarihsel realitelerin tanımlanmasından çok, ideal tiplemeler olarak sunmaktayız. Uygulama ile ilişkilendirerek örneklendirirsek, genelde İsrail devlet olmaya başlayan bir ulus için iyi bir örnek teşkil ederken, bazı nitelikleri ile Polonya ve Almanya uygulamaları da bu kategoriye düşmektedir. İkinci duruma örnek olarak Fransa gösterilebilir. Fransa da bir devletin sistematik bir biçimde ulusu oluşturmasına örnek gösterilmektedir.[1]

Buradan da görüldüğü üzere, milliyetçilik her olayda, farklı bir yapı ve bünyeye sahip olduğundan, ulus-devlet uygulamaları da farklı bir mantığa sahiptir. Kendi kendine bilinçlenerek bir ulus devlet olma, iç dayanışma ile ya da ulusal bağımsızlık yoluyla devlet olma durumunda ulus, politika öncesi olarak devletten önce gelebil-

mektedir. Böyle bir ulus, devlet olmaya başladığı zaman, devlet inşâ etme mantığı ile kendini ona tâbi kılmaktadır. Tersinden, bir devlet ulus olmaya başladığı zaman olay tersine dönerek, ulus inşâ etme mantığına tâbi olmaktadır. Burada farklı/heterojen insan ve grupları, ulus içinde toparlama, tekdüze etme arayışı vardır. Çünkü ulus, devlet ya da yönetici tarafından oluşturulmuş olan siyasî sürecin bir sonucudur. Bunlar ırkî veya etnik açıdan değil, siyasî açılardan tanımlanmıştır.[2] Öbür ulus modeli olan etnik modelde ortak kimlik önceden var olan etnik bağların ulusal bağlara dönüştürülmesi süreci yoluyla oluşturulur. Orta ve Doğu Avrupa halklarının 19. yüzyıldaki romantik ulusçu hareketleri, etnik modelin örneğini oluşturur. Bu modelde ulus kavramı, soydan, dil gibi yerli ögelerden ve yerlicilikten kaynaklanır. Etnik modelde kimliğin kaynağı 'özgül tarih'ken, toprak birliğine dayanan modelde ise kimliğin kaynağı 'siyasal kültür'dür. Etnik modelde, 'benzersiz kolektif bir geçmişi vurgulamak üzere tarih yeniden yazılır' ve 'uzak bir geçmişin tarihsel topraklarına ve siyasal anılarına' başvurulur. Hâliyle milliyetçilik teorisi, etnik ve toprak birliğine dayanan ulus modellerini birbirinden ayırmaktadır. Toprak birliğine dayanan model, ideal olarak, milliyetçilik çağı öncesinde devletin merkezîleşme süreci içinde ulusu ortaya çıkarmış olan İngiliz-Fransız modeline tekabül eder. Bu modelde ulusal kimlik, başlangıçta bir 'toprak duygusu'ndan kaynaklanır; ulusal kimliğin hukukî/siyasî yönü, yurttaşlık ilkesiyle sağlanır ve büyük oranda devletin eğitim kurumları tarafından şekillendirilen özgül kültürel topluluğun ortak 'sivil din'i aracılığıyla daha da pekiştirilir. Toprak birliğine dayanan modelde, ortak kimlik, siyasal kültürün türdeş olmasından kaynaklanır.[3] Bu yüzden tarihsel okumalar da bu anlayışa göre şekillendirilir. Bu anlayışta bir bakıma 'ulus'u devlet yaratmıştır. Nitekim 1789 Fransız milliyetçiliği, sadece ulus kavramını siyasallaştırmamış, ulus-devlet idealini de ortaya atmıştır. Öte yandan, Doğu ve Orta Avrupa'nın birlikten ve bağımsızlıktan yoksun durumda bulunan etnik grupları için milliyetçilik, aslında, neredeyse tam tersi bir süreci içeriyordu. Millî bilincin yayılması, bağımsız ve/veya birleşik bir merkezî devletin kuruluşundan önce gelmiştir. Milliyetçi bir siyasal hareketin zemini, kültür ve tarih araştırmaları yoluyla, bilinç kazandırılması sayesinde hazırlanmıştır.

> Milliyetçi teoriye göre, ulus-devlet, devleti teşkil etmede tutarlı ve doğru, tatmin edici tek yolu temsil etmektedir. Ancak devlet yüceltilirken, bir anlamda birey vatandaş ona ikincil kalması durumu milliyetçilik anlayışı yönünden sakıncalar doğurabilecek, devletçi bir tavra bürünebilecektir.

3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Dâvâsı*

NECMEDDİN SEFERCİOĞLU

1944-1947 yıllarına yayılan o karanlık dönemde, Türkçüleri temsilen tutuklanıp çeşitli maddî ve manevî işkenceler görenler arasından seçilerek mahkeme önüne çıkarılan Türk milliyetçileri, katlanılamaz zindan şartlarında yaşamağa çalışırlarken, dışarıda kalan ülküdaşları da toplumdan âdeta dışlanmanın, horlanmanın, soyutlanmanın acısını yaşıyorlardı.

GİRİŞ

3 Mayıs 1944, gönülleri Türklük ve Türkçülük ülküsünde birleşenlerin büyük acılara, dayanılmaz işkencelere, büyük sıkıntı ve bunalımlara, akıl almaz suçlama, tehdit ve aşağılamalara uğratıldığı uğursuz bir **devlet terörü** döneminin başladığı gün idi. 1944-1947 yıllarına yayılan o karanlık dönemde, Türkçüleri temsilen tutuklanıp çeşitli maddî ve manevî işkenceler görenler arasından seçilerek mahkeme önüne çıkarılan Türk milliyetçileri, katlanılamaz zindan şartlarında yaşamağa çalışırlarken, dışarıda kalan ülküdaşları da toplumdan âdeta dışlanmanın, horlanmanın, soyutlanmanın acısını yaşıyorlardı. Türkçüleri derinden etkileyen o yaraların izleri on yıllar boyunca varlığını sürdürdü; hâlâ da sürdürüyor denebilir.

Bunlara rağmen, 3 Mayıs 1944 günü, Türkçülük tarihinin kilometre taşlarından biri olmuştur. O gün ve ardından gelen yıllarda yaşanan olaylar, bir yandan Türkçülere onulmaz acılar tattırırken bir yandan da Türkçülük hareketine yeni ufuklar açmıştır. Bu durum göz önüne alınarak; Üç Mayıs günü, *Türkçülük günü* olarak kabul edilmiştir. Böylece, Türkçülerin yalnız bile olsalar, her yıl bu günde, onu hatırlamaları ve anmaları benimsenmiştir. Bu tür anmanın tipik bir örneğini, 27 Mayıs'çılardan bir kesimin Millî Birlik Komitesi'nde gerçekleştirdiği 13 Kasım 1960 iç darbesi ile görevden alınıp dış ülkelere sürgün edilen "14'ler"den Muzaffer Özdağ'ın kaderdeşi Dündar Taşer'e yazdığı bir mektupta görüyoruz. O, 2 Mayıs 1961 günü başlanan ve yazılışı 3 Mayıs'a kadar uzayan mektuba şu notu ekledi:

"*Mektubuma 2 Mayıs'ta başlamıştım, bir gün sürmüş yazması; şimdi 3 Mayıs, 00.45.*

* Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları: 43, Araştırma Dizisi: 8, Mart 2009, Ankara.

3 Mayıs dedim de aklıma geldi. Türkçü bayramı olarak tesit edilir bu gün: Türkçülüğü veya Türk milliyetçiliğini de perişan halden kurtarmak; yön, tarif kazandırmak, bir zümre hareketi ve fikriyatı olmaktan çıkarıp millete mal etmek, bize düşüyor."

Burada ilk akla gelenler, "O günü neden her yıl anıyoruz? Onu ve ardından gelen olayları niçin sürekli hatırlama gereğini duyuyoruz? Onları neden belleğimizde tutmalıyız?" sorularıdır. Bunları yapmalıyız; çünkü, 3 Mayıs 1944 Türkçülük tarihinin en önemli günlerinden biri! O bir yandan Türkçülüğün acı geçmişini hatırda tutmamıza yardımcı oluyor, bir yandan da geleceğimizi aydınlatıyor. O gün, bu kutsal ülkü ve düşüncenin, dergi sayfalarından taşıp on binlerce, yüz binlerce hançereden yükselen güçlü bir sese dönmesini sağladı. Türkçülük, Türk kamuoyu ve toplumu ile o gün yapılan gençlik yürüyüş ve gösterisinde tanıştı. 3 Mayıs 1944'ü önemli ve daima anılmaya değer kılan bir başka husus da, Türkçülüğün Türk milletine açılış eylemlerinin başlangıcı olmasıdır.

Kitapçığımız, Türkçülüğün önemli kilometre taşlarından biri olan o dönemi genç Türkçülere tanıtabilmek, yetişkin ülküdaşlara hatırlatabilmek emeliyle hazırlandı. Umarız ereğine ulaşmış olur.

I. BÖLÜM
3 MAYIS 1944 OLAYLARI

3 Mayıs 1944, gerçekte, bir Türkçü ile bir komünistin mahkeme önünde hesaplaştıkları, o sırada Adliye Sarayında ve çevresinde toplanan milliyetçi üniversite gençliğinin gerçekleştirdiği büyük bir gösteri ve yürüyüşün yapıldığı gündür. Fakat bu etkinliklerin sonunda olaylar, zamanın Cumhurbaşkanı'nca ve hükûmetçe, hiç akla gelmeyen çok sert bir tepki ile karşılandı. Hemen gösteri ve yürüyüşe katılan birçok genç gözaltına alınmağa başladı. Ertesi günlerde, bu tepki Türkçülüğe yönelik bir saldırı ve iftira kampanyasına dönüştü. Ankara'daki gözaltılarla yetinilmedi; yurdun değişik yerlerinde yaşayan veya çalışan kimi Türkçülerin de evleri ve işyerleri arandı ve kendilerinin gözaltına alınmasına girişildi. Üstelik gözaltına alınanlar, getirildikleri Ankara'da bırakılmayıp o sırada sıkıyönetim altında bulunan İstanbul'a götürüldüler. Bir yandan da Ankara ve İstanbul'da yayınlanan başlıca gazetelerde Türkçülere ve Türkçülüğe yönelik bir iftira yazıları furyası başlatıldı. Bununla da kalınmadı; hükûmet bir resmî bildiri yayımladı, Cumhurbaşkanlığı makamındaki kişi de, o yılın 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramında, Türkçüleri ve Türkçülüğü yargısız infaza tabi tutan bir söylev verdi. Gözaltına alınıp İstanbul'da toplanan Türkçüler, 3 Mayıs 1944 günü yapılan gösteri ve yürüyüşle hiç ilgisi bulunmayan suçlamalarla, işkenceler altında sorgulandılar, yargılandılar, cezalarını(!) orada çekme durumunda bırakıldılar. Fakat, sonuçta hepsi aklandı.

Sorgulamalar sırasında uygulanan çeşitli ve ağır işkenceler ile başlayan ve bir yılı aşkın süren zindan hayatı, onlar üzerinde maddî ve manevî yıkıntılar oluşturdu. Bazılarına yapılan zulümler, aklanmalarından sonra da sürdürüldü: Kimisinin görevine iadesi uzun süre engellendi; kimisi de hukuken bulunmaları gereken görev mevkileri yerine, yurdun uzak yerlerinde en alt kademedeki görevlere sürgün olarak gönderildi. Yani maddî ve manevî işkenceler yıllarca sürdü.

3 Mayıs 1944 günü başlayan ve değişik evreleri 1947 yılına kadar uzanan bu süreç içinde tam bir **devlet terörü** estirildi. Türkçü veya milliyetçi olarak tanınan kişiler, bulundukları yerlerde toplumdan soyutlandılar. Herkes onlara kuşku ile bakar oldu. En yakınlarının bile onlarla olan ilişkileri ya tümüyle kesildi ya da en aza indi.

> Üç Mayıs olayları Türkçü Hüseyin Nihal Atsız ile komünist ve vatan haini olarak suçladığı Sabahattin Ali arasındaki 'hakaret dâvâsı'nın ikinci duruşması sonrasında başladı.

Zamanın iktidarınca "Irkçılık-Turancılık dâvâsı" diye adlandırılan o karanlık sürecin başlangıcında şu olaylar yaşandı:

a) Atsız – Sabahattin Ali dâvâsı

Üç Mayıs olayları Türkçü **Hüseyin Nihal Atsız** ile komünist ve vatan haini olarak suçladığı **Sabahattin Ali** arasındaki 'hakaret dâvâsı'nın ikinci duruşması sonrasında başladı. Dâvâ, Atsız'ın çıkarmakta olduğu *Orhun* dergisinin 16. sayısında yayımlanan "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye ikinci açık mektup" (Atsız, 1944b: 9-12) başlıklı yazısındaki bir açıklamaya dayanıyordu.

Yayımladığı iki "açık mektup"ta Atsız, II. Dünya Savaşlarının sonuna doğru Sovyetler Birliği'nin savaşı kazanma sürecine girmesi üzerine Türkiye'de gemi azıya alan komünist etkinliklerine dikkat çekiyor ve özellikle bunların eğitim alanında yapacağı yıkıcı etkileri açıklayarak, bu kötü gidişe bir "dur!" denilmesini istiyordu. TBMM'deki bir konuşmasında Türkçü olduğunu söylemiş bulunan "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye" hitap eden mektuplarının ikincisinde Atsız, özellikle Millî Eğitim alanındaki komünist etkinliklerini ve faillerini de ele alıyor, onları sırasıyla tanıtıyor ve yazısının sonunda o etkinlikleri destekleyen zamanın Maarif Vekilini istifaya dâvet ediyordu.[1] Yazısında etkinlikleri üzerinde durduğu ilk kişi de, sabıkalı (fakat affedilmesi sağlanmış) bir Devlet Konservatuarı öğretmeni olan **Sabahattin Ali** idi. Atsız'ın açık mektupları bütün ülkede büyük ilgi ve coşku ile karşılanmıştı.

"Kendisini tanıyan herkesin komünistliğini bildiği" (Atsız, 1947b: 9-12.) bu kişinin 1931 yılında yayımladığı, Atatürk başta olmak üzere zamanın devlet büyüklerini alaya alan bir şiirden dolayı 14 ay hapis cezası aldığını, buna rağmen bazı hâmilerince affedilmesinin sağlandığını ve Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'ce kısa zamanda Konservatuar öğretmenliğine yükseltildiğini belirttikten sonra, vatan hainliğine varan eylemlerini anlatıyordu. İşte dâvâyı bu sabıkalı komünist açmıştı.

Sabahattin Ali'nin, savcıya ve Konservatuar Müdürü Orhan Şaik Gökyay'a "*Ben*

[1] 03.05.1944'ten sonraki olaylar olmasa ve *Orhun* dergisinin yayımı sürdürülebilse idi, kuşkusuz, öteki alanlardaki komünist etkinlikleri ve himayecileri de ele alınıp kamuoyuna duyurulacaktı.

Resmi İdeoloji İle İlk Yol Ayrımı: Atsız'ın "Atsız Mecmua" Yazıları

CANSU BOLAT*
GÖKBERK YÜCEL**

Tek parti yönetiminin medeni Türk tanımı, coğrafya tasavvuru ve tarih yazımı, zaman zaman Türk milliyetçiliğinin fikri ve kurumsal birikimleriyle tenakuz içermiştir. Türk Ocakları'nın o dönemin en büyük sivil toplum kuruluşu olması, modernleşme ve yeni toplum normlarına ilişkin güçlü itirazların da ortaya çıkmasına sebebiyet verebilirdi.

1. Giriş

15 Mayıs 1931- 25 Eylül 1932 tarihleri arasında Hüseyin Nihal Atsız tarafından çıkarılan ve 17 sayı olarak yayımlanan *Atsız Mecmuâ*; Edebiyat ve sanat, siyasi, içtimâi, iktisadi ve kültürel konular üzerine yazılmış yazıları, çeşitli eleştiri ve fikirleri ihtiva etmiş; milli kimlik, milli tarih ve milliyetçilik bilincini nesillere aktarmayı şiar edinmiştir. Atsız, Mecmuâ'da Türkçülük fikri bağlamında kimlik, tarih, coğrafya ve milli mefkûre gibi konulara yoğunlaştığı gibi, dönemin siyasi atmosferine ilişkin de yazılar kaleme almıştır. Mecmuâ'da, Ahmed Zeki Validi (Zeki Velidi Togan), Nihat Sami (Banarlı), Köprülüzade M. Fuat (Mehmet Fuat Köprülü), Sabahattin Ali, Namık Kemal, Fevziye Abdullah (Tansel), Pertev Naili (Boratav) gibi birçok ilmi ve fikri düşünürlere yer verilmiştir. Mecmuâ'da ayrıca Atsız ve daha sonrasında fikri olarak araları açılan, 3 Mayıs sürecinde mahkemelik olan Sabahattin Ali'nin şiirleri de neşredilmiştir. Atsız yazılarını yazarken "Boz Kurt ve y.d." mahlaslarının yanı sıra bazı yazılarda "H. Nihal" ismini bazılarında ise de *** işaretini kullanmıştır.[1]

Bu çalışmada Erken Cumhuriyet döneminde Hüseyin Nihal Atsız'ın Türkçülük anlayışını şekillendiren temel hususlar kendi yazıları bağlamında analiz edilecektir. Atsız'ın o dönem için ehemmiyet verdiği ve Türkçülük anlayışında ön plana çıkardığı unsurların izleri "Atsız Mecmuâ" özelinde

* Cumhuriyet Tarihi Uzmanı, misscnsu@gmail.com
** Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Merzifon İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gokberk.yucel@amasya.edu.tr.

[1] Konuyla ilgili olarak detaylı bilgi için bkz. Ahmet Bican Ercilasun, Atsız Mecmua ve "Neslimizin Âmentüsü", https://www.yenicaggazetesi.com.tr/atsiz-mecmua-ve-neslimizin-amentusu-37418yy.htm, (25.03.2021).

aranacaktır. Atsız Mecmuâ'da yer alan Atsız'ın yazıları bu çalışmanın kapsamını ve sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla Atsız'ın milli kimlik, milli tarih, milli kültür ve medeniyet, milli mefkûre anlayışı üzerinden bir çerçeve ortaya konulmuştur. Bu bağlamda bazı yazıları, çalışmanın sınırlılıkları ve kapsamı gereği değerlendirmenin dışında bırakılmıştır. Doküman analizi metodunun kullanıldığı çalışmada, ilk olarak Atsız Mecmuâ'yı doğuran faktörlere ve dönemin siyasi atmosferine dikkat çekilmiştir. Daha sonrasında ise Atsız'ın Türkçülük anlayışını oluşturan unsurlar başlıklar halinde ele alınmıştır.

> *Atsız Mecmua*, Türkiye'de modernleşme bağlamında radikal dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde, özellikle Türk Ocakları'nın kapanış sürecinde, Türk milliyetçiliğindeki entelektüel boşluğu doldurmuştur.

2. Atsız Mecmuâ'yı Doğuran Siyasî Atmosfer

1930'lu yılların başı Türkiye'de radikal dönüşümlerin ivme kazandığı süreci ihtiva etmektedir. Özellikle 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasıyla beraber Türk toplumunun modernleşmesine yönelik olabildiğince kurumsal tektipleşmelerin yapıldığı ve bu istikamette modernleşme adımlarının atılması gerektiği kanaati doğmuştur (Durgun, 2010). Her yönüyle medeni bir toplum, modernleşme telakkisinin ontolojik zeminini teşkil etmiştir. Bu ontolojik zemine uygun bir şekilde epistemolojik birikimin sağlanması ve metodolojik çerçevenin çizilmesi de tek parti rejiminin temel prensibi haline gelmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası sonrasında Türk Ocakları'nın kapatılması meselesi de bu noktaya tekabül etmektedir.

Tek parti yönetiminin medeni Türk tanımı, coğrafya tasavvuru ve tarih yazımı, zaman zaman Türk milliyetçiliğinin fikri ve kurumsal birikimleriyle tenakuz içermiştir. Türk Ocakları'nın o dönemin en büyük sivil toplum kuruluşu olması, modernleşme ve yeni toplum normlarına ilişkin güçlü itirazların da ortaya çıkmasına sebebiyet verebilirdi. Bu konjonktürde Türk Ocakları da dâhil olmak üzere tek parti yönetiminin çizdiği istikamete alternatif sesler çıkarabilecek bütün kurum ve kuruluşların lağvedilmesi kararı alınmıştır. Bu karar sonrası Türk milliyetçiliğini, fikri ve kurumsal açıdan besleyen bir damar kesilmiştir.

Atsız Mecmua, Türkiye'de modernleşme bağlamında radikal dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde, özellikle Türk Ocakları'nın kapanış sürecinde, Türk milliyetçiliğindeki entelektüel boşluğu doldurmuştur. Bu noktada Atsız Mecmua'nın yayın çizgisi, dönemin tek parti rejiminin almış olduğu karar ve uygulamaları eleştirel çizgide seyretmiştir. İlk olarak Mecmua, kendisini Turancılık fikrinde konumlandırdığı için, tek parti yönetiminin teritoryal (toprağa bağlı) milliyetçilik anlayışın-

Milliyetçilik, Türkçülük, Gün ve Bayram Kavramları Arasında "3 Mayıs"

İSMAİL YILDIZ*

Şunu peşin olarak belirtmek gerekiyor ki bu farklı ifadeleri ilk kez kullananlar kesinlikle herhangi bir amaç gütmemişler; kavramların zaman içinde kullanımlarından kaynaklanan farklılaşmayı dile getirmişlerdir.

Giriş

3 Mayıs 1944 tarihi Türk milliyetçiliği açısından çok önemli tarihlerden biridir. Bu tarih resmi milliyetçilik ile sivil milliyetçiliğin mahkeme salonlarında hesaplaştığı gündür.[1] Nitekim 3 Mayıs'a giden sürecin fitili, Nihal Atsız tarafından kendisini ve hükümeti "*Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve laakal bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan veya azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz. Ve her vakit bu istikamette çalışacağız*"[2] sözleriyle tanımlayan Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı açık mektuplarla ateşlenmiştir. Atsız, bu açık mektuplarında Saraçoğlu'nu ve hükümeti komünizme karşı hiçbir şey yapmamakla suçlamış ve bazı komünistlerin listesini yazmıştır. Bu listede "*Bugün Maarif Vekâletine bağlı Dil Kurumu azasından ve Ankara'daki Devlet Konservatuarı öğretmenlerinden bir Sabahattin Ali vardır. Hemen hemen bütün kendisini tanıyanların komünistliğini bildiği Sabahattin Ali 1931 yıllarında Konya'da 14 ay hapse mahkûm edilmişti.*"[3] ifadeleriyle yer alan Sabahattin Ali'nin bazı telkinlerle Nihal Atsız'a açtığı davanın

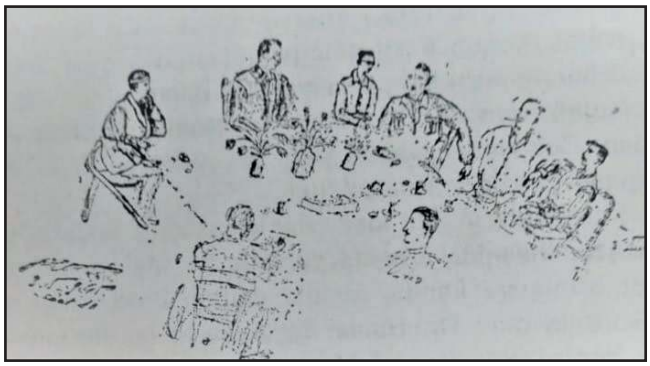
* Dr., Türkiye Cumhuriyeti Tarihi.

[1] Bu ifadeyi detaylandırmak asıl konunun çok dışına çıkmayı gerektirecektir. Konu dışına çok çıkmamak için resmi milliyetçilik ile sivil milliyetçiliğin çatışması hakkında Görberk Yücel ve Yusuf Ziya Bölükbaşı tarafından yazılan "Türk Milliyetçiliğinde Yol Ayrımı: 3 Mayıs 1944 Irkçılık-Turancılık Davası" başlıklı makalenin (*Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi,* Cilt: 1 Sayı: 2, Ekim 2019, s. 5-34) okumasını ayrıca tavsiye ederim.

[2] Bünyamin Saraç, "Şükrü Saraçoğlu (1887-1953)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 9,1, 1994, 400.

[3] Atsız, "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup", *Orhun*, 16, 1944, 9-22.

ikinci duruşması 3 Mayıs 1944'te görülmüş ve Türk milliyetçisi gençler o gün Ankara'da büyük bir eylem gerçekleştirmişlerdir. Bu eylemler neticesinde 165 genç tutuklanmıştır. Akabinde İsmet İnönü 19 Mayıs konuşmasında Türk milliyetçilerini hedef göstermiş ve 7 Eylül 1944 tarihinde Türk milliyetçisi ünlü isimler (Alparslan Türkeş, Hüseyin Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkan, Zeki Velidi Togan, Nejdet Sançar, Fethi Tevetoğlu, Cebbar Şenel, Hasan Ferit Cansever, Nurullah Barıman, Mustafa Zeki Sofuoğlu, Fazıl Hisarcıklı, Hüseyin Namık Orkun, Saim Bayrak, İsmet Rasim Tümtürk, Cihat Savaşfer, Muzaffer Eriş, Fehiman Altan, Yusuf Kadıgil, Hikmet Tanyu, Hamza Sadi Özbek, Orhan Şaik Gökyay, Cemal Oğuz Öcal, Said Bilgiç, Mehmet Külâhlıoğlu ve Osman Yüksel Serdengeçti) Irkçılık-Turancılık adıyla bilinen davayla yargılanmaya başlanmışlardır.

Milliyetçilik mi, Türkçülük mü?

3 Mayıs 1944 tarihinde yaşanan ve Türk milliyetçisi gençlerin hem gövde gösteri hem de tutuklanmaları şeklinde yaşanan olaylar, hemen 1 yıl sonra 3 Mayıs 1945 tarihinde Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan, Nejdet Sançar, Reha Oğuz Türkkan gibi isimler tarafından Tophane'deki Askerî Cezaevinde anılmıştır.[4] Bu anma gelenek haline gelmiş ve 1980'de gerçekleşen darbeye kadar devam etmiştir. Ancak zaman zaman bu geleneksel anmanın adı konusunda tartışmalar ortaya çıkmış ya da farklı kullanımlar görülmüştür. Bu farklılıklar "3 Mayıs Türkçüler Günü", "3 Mayıs Türkçülük Günü", "3 Mayıs Türkçülük Bayramı", "3 Mayıs Milliyetçiler Günü", "3 Mayıs Milliyetçiler Bayramı" ve "3 Mayıs Milliyetçilik Bayramı" gibi kullanımlarla kendilerini göstermişlerdir. Yine bu farklılıklar farklı milliyetçi kesimler tarafından –ne yazık ki- birbirlerini suçlamanın bir aracı haline de gelmiştir. Şu peşin olarak belirtmek gerekiyor ki bu farklı ifadeleri ilk kez kullananlar kesinlikle herhangi bir amaç gütmemişler; kavramların zaman içinde kullanımlarından kaynaklanan

[4] Reha Oğuz Türkkan bu anmanın saat 10'da gerçekleştiğini ve sayfada bulunan resmi o gün çizdiğini belirtmiştir. Çizdiği kişileri soldan sağa Nurullah Barıman, Nihal Atsız, Cihat S. Fer, Prof. Zeki Velidi Togan, Nejdet Sancar, Cebbar Şenel ve kendisi olarak yazmıştır. Türkkan ayrıca 1975 yılında 3 Mayıs olaylarının 31. Yıldönümünde İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda on birlerce kişinin katıldığı kutlamalarda 23 tutukludan yalnızca Alparslan Türkeş ile kendisinin olduğunu yazmıştır. Bkz. Reha Oğuz Türkkan, *Tabutluktan Gurbete*, İstanbul 1975, 202.

"Türk Irkı Sağ Olsun"

TALAT ÜLKER

Atsız iki açık mektup yayımlayarak Moskof destekli bu Marksist yapılanmaları deşifre eder. Bu yazıların ardından Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay ve Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın öncülüğünde Türkçülere saldırılar başlatılır.

Nejdet Sançar, 1939 yılının sonbaharında Sivas'a gelen dönemin milli eğitim bakanı Hasan Ali Yücel'i istasyonda karşılama törenine katılmaz. Okul müdürü Rasim Başgöz'ün refakatinde okulu gezen bakan Sançar'ın bulunduğu odaya girince okul müdür öğretmenini bakana takdim eder. Bakan kendisini karşılayan heyet içerisinde görmediği Sançar'a "Biz sizi görmek için buralara kadar geliyoruz da siz bizi görmek için niçin çıkmıyorsunuz" der ve öfkesini belli ederek çıkıp gider. Bir müddet sonra vali, bakan ve okul müdürünün bulunduğu odaya çağırırlar Sançar'ı. Bu odada bakanla Sançar arasında geçen konuşma bir süre sonra tartışmaya dönüşür ve bakan yanındaki özel kalem müdürüne "Not et, bu öğretmeni bakanlık emrine al" diye emir verir. Daha sonra okul müdürünün aracılığıyla Sançar'dan istifası istenir. İstifa etmek için herhangi bir sebep görmediğini söyleyerek Sançar talebi reddeder. Birkaç gün sonra "Edebiyat öğretmeni Nejdet Sançar'a Ankara'da görev verilmesi kararlaştırılmıştır, hareketinin sağlanması" içerikli bir telgraf gelir. Sançar, durum hakkında bilgi almak için o sıralarda Ankara Devlet Konservatuar Müdürü olan Orhan Şaik Gökyay'a bir mektup yazarak durumu araştırmasını talep eder. Orhan Şaik'ten gelen bilgi üzerine Sançar, Ankara'ya gider ve bakanla görüşür. Görüşmede bakan "Atsız'ın[1]

[1] Bilindiği üzere Atsız, devletin resmi politikası haline getirilen yeni tarih ve dil teorisinden itibaren resmi ideolojiden yolunu ayırmış ve sert bir muhalefete başlamıştır. Bu muhalefette Atsız'ın karşısına sistemin temsilcisi sıfatıyla çıkarılan insanlardan biri Hasan Ali Yücel'dir. Atsız'ın Hasan Ali Yücel'le yolunun ilk kesişmesi bir kitap eleştirisi sebebiyledir. Yücel'in

kardeşi olduğunu öğrendiğini, Sivas'taki tartışma nedeniyle artık orada kalamayacağını, bu yüzden Ankara'da görevlendirileceğini söyler. Sançar Ankara'yı istemez Balıkesir'i talep eder.

> Atsız, derginin 1 Nisan 1944 tarihli 16. sayısında "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup" başlıklı bir başka yazı daha yayımlamıştır. Bu yazısında da ülkedeki sinsi komünistlerin varlığından şikâyet eden Atsız "maarif sahasına girmiş olan komünistlerden" bahsederek bunların vatan düşmanlarına karşı kayıtsız davranan Maarif Vekillerinin gafletinden faydalanarak mühim yerlere geldiklerini ve oradan zehirlerini saçmaya başladıklarını iddia etmiştir.

28 Eylül 1940 tarihinde Balıkesir'e nakledilen Sançar'ın buradaki görevi 1944 yılında tutuklanmasına kadar devam eder. 1944 yılı Türkçülerin devletten tamamen dışlandıkları bir dönem olur. Kısa özetiyle olay şöyledir: Rusya'da yüzyılın başlarında hızlanan Komünist hareket, Türk dünyasını da etkiler. Hem Türkiye'den hem de diğer Türk yurtlarından birçok aydın Marksizm'in büyüsüne kapılır. Nazım Hikmet'in öncülüğünü yaptığı "Sosyal Gerçekçi-Marksist" edebiyat kısa sürede cumhuriyetin kadrolarını tesirine alır. Toplumun yerleşik değerlerinin tümüne karşı anarşist bir tavır alan Marksistler bir konferansta İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na karşı küstahlıklar sergileyince Atsız iki açık mektup yayımlayarak Moskof destekli bu Marksist yapılanmaları deşifre eder. Bu yazıların ardından Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay ve Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın öncülüğünde Türkçülere saldırılar başlatılır. Kendisine "vatan haini" denmesi nedeniyle Sabahattin Ali'nin Atsız aleyhinde dava açması teşvik edilir. 3 Mayıs 1944 tarihli duruşma için Ankara'ya gelen Atsız, milliyetçi gençlerin yoğun tezahüratıyla karşılanır. Atsız'ı seven gençler duruşma salonuna alınmayınca çıkan

"*Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış*" adlı eserini sert bir dille eleştiren Atsız, o yıllarda Dil Kurumu Etimoloji Kolu Başkanı olan Yücel'i "Önemli yerlere Hasan Ali Bey gibi ehliyetsizlerin getirilmesi ne hazin şeydir" diyerek hırpalar. Yazının sonunda "Hasan Ali bay, çizmeden yukarı çıkmayın. Ben sosyoloji kitabı yazmaya kalkıyor muyum" diyerek yıllarca devam edecek bir kavganın fitilini ateşler. Sançar'ın ilk sürgünü biraz da abisi Atsız'la Hasan Ali arasındaki bu kavganın uzantısı gibidir.

Türk Dünyasının Uzaklarda Kalan Oğlu: Ord. Prof. Dr. Zeki Velidî Togan

ARŞ. GÖR. VOLKAN ÖZKAN

Ardahan Üniversitesi, İBEF Tarih Bölümü,
Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı.

Nihayet 20 Mayıs 1925'te Abdülkadir İnan ile birlikte İstanbul'a ulaşan Zeki Velidî, şehre kabullerinde istenen kefalet işlemini Mehmed Emin Resulzade ve Buharalı Osman Hoca gibi dostları sayesinde hallettikten sonra ilk iş olarak Fatih Camii Kütüphanesi'ni ziyaret etmiştir.

"Biz ise Zeki Velidî'nin talebesi olmakla iftihar ederiz."
Atsız

5 Mart 1933 tarihinde *Büyük Gazî'ye* Viyana'dan gönderilen mektubun son cümlesiydi; *Uzaklarda kalan oğlunuz Ahmet Zeki Velidi*.[1] Bu mektuba Atatürk tarafından bir cevap yazıldı mı bilinmiyor ancak Togan'ın bahsini ettiği *uzaklığı/uzaklaştırmayı* ömrünün sonuna kadar yaşadığı aşikârdır. O'nun ezgisini çektiği, mekânsal olmanın daha ötesinde psikolojik bir uzaklıktı. Doğup büyüdüğü Başkurt elinden ayrı kalmasının üzerine bir de idealleri ve ilmî çalışmaları için güvenli bir liman olarak gördüğü *Atatürk Türkiyesi'nden* uzaklaştırılmak gelmişti. Togan, değişikliklerle dolu ve onu daima yukarı doğru yükselten hayatına rağmen ne Türkiye'den ne de kökleşmiş ve filizlenmiş olduğu toprağından katiyen uzaklaşmamış, ona yabancılaşmamıştı. Doğduğu toprakların, köyünün, yaylaların, dağların, otlakların çocuğu olduğunu ve bunlara duyduğu özlemi[2] gururla taşımıştı.[3]

---

[1] Son cümlesi Kazak Şair Magcan Cumabay'ın "Uzaktaki Kardeşime" şiirini hatırlatan bu mektup 01018843 sayı numarası ile Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde kayıtlıdır. Bkz. www.dunyabulteni.net/dubam/zeki-velidi-togan-in-mustafa-kemal-e-yazdigi-mektup-h298287. html , 25. 12.2020, 22:15.

[2] Fahrettin Kırzıoğlu'nun vasıtasıyla 1966 yılında Orhan Şaik Gökyay'ın evindeki bir mecliste bulunan Âşık Şeref Taşlıova, misafirler arasında Zeki Velidî Togan'ın da olduğunu söyler. Aralarında geçen diyalogda Togan'ın kendisine detaylı olarak nereli olduğunu sorduğunu ve Taşlıova'nın "Çıldır'ın Gülyüzü Köyü'ndenim" cevabını verdiğinde Togan'ın gözyaşlarının akmaya başlayarak "Yavrum! Köyünün sınıra doğru bir yerine git ve kenarında otur. Benim memleketim Türkistan'dan esen yeller ilk önce Çıldır'ın Gök Dağ'ında senin alnına çarpar. Onun için gel de seni şöyle bir alnından öpeyim!" dediğini ifade eder. Togan'ın şaşırtıcı derecedeki engin coğrafya bilgisini, dikkati celbeden ayrı bir husus olarak belirtmek gerekir. Mete Taşlıova, *Âşık Şeref Taşlıova Hayatı ve Şiirleri*, TDV Yay., Ankara 2012, s.52.; Yunus Zeyrek, "Prof. Dr. M. Fahrettin Kırzıoğlu ve Âşıklarımız", *Bizim Ahıska*, S. 46, Ankara 2017, s.44.

[3] Togan'ın büyük bir âlim olmasının yanında büyük bir insan olduğuna dikkat çeken Avusturyalı Türkolog Herbert Jansky, "bilgi denizinin derinliklerine ne kadar dalsa da hayata bakışını ve onunla olan bağlarını kaybetmeyen bir insandır" ifadelerini kullanmıştır. Tuncer Baykara, *Zeki Velidî Togan*, Kültür

Bu yazının esas konusu, Zeki Velidî Togan'ı 1944 Irkçılık-Turancılık Davası'nda 1 numaralı sanık olarak hâkim karşısına çıkaran süreç ve onun arka planı olacaktır. Konu ile alâkalı olarak çoğunlukla *Hatıralar*[4] isimli kıymetli eserinden ve öğrencisi Prof. Dr. Tuncer Baykara'nın kitabından[5] istifade edilmiştir.

> Türklüğün en eski devirlerine ait nazariyeleri ve Türk tarihine bakışında Dr. Rıza Nur ile Togan'ın etkisinde kalan Atsız, 15 Mayıs 1931'de çıkarmaya başladığı "*Atsız Mecmua*"nın ilk sayısında başyazıdan sonraki ilk sayfayı Togan'ın "Türk Destanının Tasnifi" isimli makalesine ayırmıştır.

Togan'ın Rusya Müslümanlarının siyasi hareketlerinde önemli bir aktör olarak rol oynamasında ve her şeyden önemlisi büyük bir tarih âlimi olma yolunda ilerlemesinde yetiştiği ailenin ve muhitinin tesiri oldukça yüksektir. Gaspıralı ekolünden müderris bir baba ile yine müderris kızı muallime bir annenin çocuğu olmakla birlikte Şehabbeddin Mercani'nin talebesi olan dayısı Habib Neccar'ın ikliminde büyüyen Togan, *uzak ve ücra bir köyde* bir yandan hayvan sürüleri otlatan bir yandan da *dünyadan haberdar* bir çocukluk ve gençlik çağı yaşamıştır. Taassuptan uzak fakat fazla muhafazakâr bir portre çizen babasından ziyâde kendi ifadesiyle *münevver ve terakkiperver* bir çevreye sahip olan dayısının[6] fikrî yörüngesine bağlı olan Zeki Velidî'nin ilmî faaliyetlerinin ve Türkistan'ın geleceği yolundaki aksiyonerliğinin kaynağını burada aramak isabetli olacaktır. Öyle ki 1902-1908 yılları arasında dayısının yanında eğitim alırken gerek kendisinden gerekse de kütüphanesinden mümkün derecede istifade edebilmiş; Cevdet Paşa Tarihi'nden, Mehmet Arif Bey'in *Başımıza Gelenler* adlı eserinden etkilenmiş ve bilhassa bir Amerikalı'nın Mısır Hidivi Tevfik Paşa'ya yazdığı mektupta geçen "Siz yedi milyon insan, iki-üç bin İngiliz'in boyunduruğuna nasıl tahammül edersiniz? Sizde hamiyet yok. Siz üzerine elbise giydirilmiş odunlarsınız." mealindeki ifadelerden Rusya Müslümanlarının ibret alması gerektiğini telâkki etmiştir.[7] Ayrıca Orhun Abidelerinin kâşifi olan Yadrintsev'in *Müstemleke Olarak Sibirya* ve *Rusya'daki Rus Olmayan*

Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s.47vd.

[4] İlk baskısı 1969 yılında yapılan eserde Togan, 1925 yılına kadar olan hatıralarını nakletmiştir. Eserin sonuç kısmında da ifade ettiği üzere ilerleyen yaşı ve yazılmış bazı mühim ilmî eserlerin neşri ile meşgul olma isteğinden dolayı hatıratın geri kalan kısmını yazmamıştır. Zeki Velidî Togan, *Hâtıralar Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Millî Varlık ve Kültür Mücadeleleri*, TDV Yay., Ankara 2012.

[5] Bkz. Tuncer Baykara, *Zeki Velidî Togan*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989.

[6] Togan, *Hatıralar*, s.15vd.

[7] Togan, *Hatıralar*, s.36.

Orhan Şaik Gökyay ve 1944 Irkçılık-Turancılık Davası

SERKAN AKGÖZ

Özet

Türkiye tarihinin kara sayfalarından birini oluşturan Irkçılık-Turancılık Davası, Turancı bir örgütün hükümeti devirmeye teşebbüs suçlamasıyla başlatılmış, üniversite ve lise öğrencilerinin de bulunduğu 23 sanık bu davada yargılanmıştır. Sanıklardan birisi de Orhan Şaik Gökyay'dır. Atsız ile olan arkadaşlığı esas alınarak davaya dahil edilmiştir. 7 Mayıs 1944 tarihinde gözaltılar ile başlayan yargılama süreci 31 Mart 1947'e kadar sürmüştür. Sanıklar çeşitli işkencelere tabii tutulmuş, uzun süren tutukluluk ve yargılamalar sonucunda tamamı beraat etmiştir.

Gökyay, Atsız'ı evine davet etse de mahkeme işlerinin olduğunu söyleyerek Atsız ilk gün Gökyay'ın evine gitmemiştir. Atsız, iki gün sonra Gökyay'ın evine akşam yemeğine gitmiş, yemeğin ardından otele geri dönmüştür. Son ziyaretten birkaç gün sonra bir kez daha misafirliğe giden Atsız o gece Gökyay'ın evinde kalmıştır.

Giriş

Gökyay 16 Temmuz 1903'te memleketi Kastamonu'da dünyaya geldi. İlk ve orta eğitimini de burada gördü. Ankara Erkek Muallim Mektebini bitirerek, öğretmenliğe başladı. Sırasıyla Giresun, Samsun ve Balıkesir'de ilkokul öğretmenliği yapmıştır. 1924'te sınavla girdiği Kastamonu Lisesi'nden mezun olarak, Yüksek Muallim Mektebine girmiş ve Atsız ile olan arkadaşlığı da burada başlamıştır. 1930 yılında buradan mezun olup, sırasıyla Kastamonu Lisesi, Malatya ortaokulu, Edirne Lisesi, Adana Erkek Muallim Mektebi, Ankara Erkek Lisesi, Kırıkkale Askerî Sanat Lisesi, Eskişehir Lisesi, Bursa Erkek Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 21 Haziran 1939'da Devlet Konservatuvarı müdürlüğü ve edebiyat öğretmenliğine tayin edilmiştir.

Gökyay, Malatya Ortaokulu ve Edirne Lisesi'nde, Atsız ile birlikte görev ve ev arkadaşlığı yapmıştır. Atsız Mecmua ve Orhun'da yazı ve şiirleri

yayımlanmış ve Dede Korkut kitabı da Atsız'ın, Aylı Kurt Yayınları tarafından neşredilmiştir.

Orhun'un Ankara'daki kitabevlerine dağıtımı ve tahsil işleri de Gökyay tarafından yapılmıştır. Atsız'ın "Başvekil Şükrü Saraçoğlu'na Açık Mektup" başlıklı yazısının yayınlanması akabinde, 4 Mart 1944 tarihli kartla dergiden 103 adet talep etmiştir. Ertesi gün dergiye olan yoğun ilgiyi, Ankara eşrafında getirdiği yankıyı iletmiştir. Mektuptan bir bölüm şöyledir: *"Bu son mecmua burada bir gün içinde bitti. … Mecmuadaki ilimsel yazılar eksik gibi geliyor bana. Mevzu bakımından mütenevvi ve daha zengin olmak icap eder diye düşünüyorum. Atsız Mecmua'ya göre biraz eksik görünmüyor mu? Mecmuayı her alışımda heyecanlanıp yazı yazmak istiyorum, fakat işler çok. … Açık mektubun hükümet mahfilindeki tesirini bilmiyorum, fakat milliyetçi efkâr üzerinde her halde iyi tesir yaptı. Hükümet zannederim öğretmenler ve zeytinyağcılar hakkında senden malûmat istemişlerdir veya isteyeceklerdir. Delilsiz yazı yazmamanı rica ederim. Yoksa Allah saklasın müfteri vaziyetine düşebilirsin. Bugüne kadar seni gözden düşüren sebepler arasında şu beş yüz âlim meselesi de var. Artık gittikçe küstahlaşan ve niyetlerinden şüphe edilen soysuzlara karşı senin adın bir müdafaa ve hücum silahı gibi duruyor."*

> Atsız ile uzun süreden beri arkadaş olduğunu, bu arkadaşlığın çok samimi olduğunu, Atsız'ın hakkında kesinleşen bir suç olmadığını, mahkeme heyetinin ve savcının bu konu üzerinden yaptığı suçlamaların yersizliğini dile getirmiştir.

İkinci açık mektubunun yayınlanması ve Sabahattin Ali'nin Atsız'a hakaret davası açmasının ardından Gökyay, 23 Nisan 1944'te bir mektup daha kaleme almıştır. Atsız'a şunları yazmıştır: *"Saydığın bazı isimlerin vekâlet emrine alınmasının doğru olmadığını öğrendim. Sen altın yumurtlayan bir tavuğun bütün altınlarını almak için tavuğu kesen kimseye benziyorsun. İlk mektubun tesirini ikincisinde yarıdan çok kaybetmiş gibiydin. Eğer teşvik görüyor ve beğeniliyorsan bunlardan bazıları kendi şahsî ihtirasları için menfaat gördüklerindendir, yoksa inandıklarından değildir. Sen ateşli, heyecanlı ve temkinli olacaktın. Saydıklarını daha evvel de neşrettin. … Sen önde bir bayrak taşıyorsun ve civarında biriken seyircileri arkandan geliyorlar sanıyorsun. … Sabahattin Ali dava etti. Sen vatan haini dediğin için mahkûm olacaksın, bu ne acı bir şeydir. Hırsıza hırsız, orospuya orospu deme yasak olduğunu bilirsin, bizim memlekette. Bundan çok üzülüyorum. Senin ifratlarına çok kızıyorum. …. Şu veya bu fikri çürütmek için son kurşunu ilk seferde atmamak lazımdır, diyorum. Aldığın tebrikler ve telgraflar bu neticeden dolayı sana teselli vermeyecektir. Yoksa ben de gazan mübarek olsun der, sevinirdim."*

Türk Milliyetçilerinin Tecziyesi: Hüseyin Nihal Atsız'ın DTCF'yi Ziyareti ve Osman Turan'ın Açığa Alınması

NASRULLAH UZMAN**

Osman Turan ve Atsız arasında bir nevi meslektaşlık hukuku ve arkadaşlık samimiyeti vardı. Atsız, Irkçılık-Turancılık Davası yargılamalarına katılmak üzere Ankara'ya geldiğinde arkadaşı Osman Turan, onu ziyaret etmişti.

II. Dünya Savaşı, Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan Mihver Devletler ile İngiltere, Fransa, Amerika, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Çin'den oluşan Müttefik Devletler arasında gerçekleşti. Türkiye, II. Dünya Savaşı döneminde denge politikası izleyerek tarafsızlık politikasını sürdürdü. Gerek Mihver, gerekse Müttefik Devletler, savaş boyunca Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa dâhil etmek için yoğun çaba sarf etti. Fakat Türkiye, savaşa dâhil olması yönündeki baskılara rağmen savaşa katılmadı. Fakat iki tarafla da iyi ilişkilerini geliştirmeye ve denge politikasını sürdürmeye çalıştı. Bu sayede bağımsızlığını tehlikeye atmadığı gibi toprak bütünlüğünü de muhafaza edebildi. Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'ndan uzak tutan en önemli faktör I. Dünya Savaşı'nı ve Millî Mücadele'yi bizatihi cephede yaşayan kadronun bu süreçte ülke yönetimde karar alma merciinde olmasıydı[1]. II. Dünya Savaşı boyunca tarafsızlık politikasını sürdürmek ve tüm baskılarına rağmen savaşa girmemek Türkiye açısından oldukça zordu. Bu zorluklardan biri de dış politikadaki gelişmelerin iç politikaya etkisiydi. Şöyle ki II. Dünya Savaşı'nın olağanüstü koşullarında Türkiye'nin iç politikadaki gündemini neredeyse tamamıyla dış politikadaki gelişmeler belirliyordu. Hatta iç ve dış politika adeta özdeşleşmişti. Fakat bu durum dış politikadaki meselelerin iç politikada enine-boyuna tartışılması anlamında değil; dış politikadaki gelişmelere göre içeride uygu-

* Bu çalışma hazırlanırken "İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan" isimli kitaptan istifade edilmiştir. Bkz. Nasrullah Uzman, *İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

** Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-posta: nasrullah.uzman@hbv.edu.tr

[1] Nasrullah Uzman, "*II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi*", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 11, S. 22, Yaz 2018, s. 118-119.

lanacak politikaların belirlenmesi şeklinde gerçekleşiyordu. Yani dış politikadaki gelişmeler ve dinamikler, içerde uygulanacak politikaları doğrudan etkiliyordu.

Mihver Devletlerin güçlü olduğu bir dönemde, Başbakan Şükrü Saraçoğlu TBMM'de yaptığı bir konuşmada "*Arkadaşlar, Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız.*[2]" demişti (5 Ağustos 1942). TBMM'deki milletvekillerinin bravo sesleri, alkışlarla karşıladığı bu konuşma, milliyetçi çevrelerde de takdir ve memnuniyet uyandırmıştı. Bu açıklama Türkiye'de milliyetçiliğin/Türkçülüğün devlet politikası olarak uygulanması şeklinde yorumlanmaya açık olsa da uygulama böyle değildi. Nitekim ilerleyen süreçte savaşın seyri Sovyet Rusya lehine değişip savaşı Almanya'nın kaybedeceği anlaşılınca iç politikadaki dengeler de değişti; bu değişiklik politikaya da yansıdı. Kendisini Sovyet Rusya'ya yakın hissedenler bu değişikliği fırsat bilerek komünistlik faaliyetlerini artırdı. Açıkça ifade etmek gerekirse II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki komünist faaliyetlerin esas hedefi Türkiye'yi diğer Doğu Avrupa devletlerinde olduğu gibi Sovyet işgaline hazırlamaktı. Türkiye'deki komünist faaliyetlerin açık ve temel gerçeği buydu. Sol zihniyetli kimselerin faaliyetlerinin artması haliyle milliyetçilerin tepkisini çekti[3].

Tepki gösterenlerden biri de Boğaziçi Lisesi öğretmenlerinden Nihal Atsız'dı. Nihal Atsız, dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na iki açık mektup yazdı. Bu mektuplar Nihal Atsız'ın çıkardığı Orhun dergisinin 1944 yılı Mart ve Nisan aylarında yayınlandı. Atsız, ilk mektubunda milliyetçilik iddiasındaki hükûmetin, milliyet düşmanı komünistlere karşı tedbir almadığını ifade ederek, bu durumun sebeplerini sorgulamış ve bir sonraki mektubunda hükûmetin, komünistleri devlet hizmetinde barındırdığını örnek ve delilleriyle ortaya koyacağını ifade etmişti. Atsız dediğini yaptı ve ikinci mektubunda Milli Eğitim Bakanlığı'nı gaflet içinde bulunmakla suçladı. Bu bakanlıkta görev alan dört komünisti teşhir etti: Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal ve Ahmet Cevat Emre. Bu duruma göz yumduğu için Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i istifaya çağırdı[4].

Alparslan Türkeş'in ifadesiyle "*Cumhuriyet Devrinin o güne kadar geçmiş olan 21 yılı içinde bir bakan hakkında böyle alenî bir tenkit görülmüş, işitilmiş değildi. Böyle açık ve şiddetli ithamlara cesaret eden olmamıştı. O devirde bakanlara, hatta mebuslara en küçük bir imalı* söz bile söylenemezdi.[5]" Orhun'da yayınlanan bu mektuplar adeta bir bomba etkisi yaptı; milliyetçi çevrelerce desteklenirken, Hükümet'in ve komünistlerin de tepkisini çekti. Orhun kapatıldı ve Atsız'ın Boğaziçi Lisesi'ndeki öğretmenlik görevine son verildi. Mektupta adı geçenlerden Sabahattin Ali, Atsız aleyhinde dava açtı. Tarihe "*3 Mayıs 1944 Olayları*" şeklinde geçen

---

[2] TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VI, C. 27, İçtima 3, İnikat 72, s. 24-25.

[3] Uzman, *İktidardaki Muhalif Prof. Dr. Osman Turan*, s. 73-74.

[4] Söz konusu mektupların tam metni için *Orhun* dergisinin ilgili sayılarına bakılabilir.

[5] *Türkeş Konuşuyor-Alparslan Türkeş'in Hatıraları* (1939-1961), Yay. haz. Nasrullah Uzman, Ankara 2017, s. 27.

3 Mayıs ve Serdengeçti

HASAN TÜLKAY

Hilâl ve İstiklâl şairi Mehmet Âkif ile, Türkçülüğün ilim piri Ziya Gökalp'i gönlünde kaynaştırmış, zihninde birleştirmiş bir Müslüman Türk fedaisi, Turan yolcusu... Nerede bir kötülük görürse kalbiyle buğzetmek yerine, eliyle ve diliyle müdahale etmeyi tercih edecek kadar kavi iman sahibi, kara yağız bir genç adam...

3 Mayıs denildi mi, millî hareketin kutup başı isimlerinden Osman Yüksel Serdengeçti'yi anmadan geçmek olmaz. Kimdir bu Serdengeçti? Torosların dik başlı çocuğu, Akseki müftüsü Salim Efendi'nin oğlu, 1917 doğumlu; yıkılan koca imparatorluğun çatırtısını, kurtuluş ve kuruluş yıllarının acılarını, sancılarını yüreğinde duyarak büyümüş DTCF'de Felsefe talebesi… Hilâl ve İstiklâl şairi Mehmet Âkif ile, Türkçülüğün ilim piri Ziya Gökalp'i gönlünde kaynaştırmış, zihninde birleştirmiş bir Müslüman Türk fedaisi, Turan yolcusu... Nerede bir kötülük görürse kalbiyle buğzetmek yerine, eliyle ve diliyle müdahale etmeyi tercih edecek kadar kavi iman sahibi, kara yağız bir genç adam… Daha lise talebeliği yıllarında Akdeniz Hilâlindir, fakültede arkadaşı Selahattin Ertürk ile Türk ve Tanrı kitapçıklarını çıkarmış şair bir delikanlı…

İkinci Dünya Savaşı yıllarındayız. Türkiye, savaşa girmemekle birlikte bu büyük insanlık felaketinden en çok etkilenen ülkelerden birisidir. Almanya'yla yakın mazide asker arkadaşlığımız, Komünist Rusya ile hudut komşuluğumuz gibi stratejik konumumuz; savaşın gidişatına göre Türk siyaset tahtarevallisinde inişlere, çıkışlara yol açmaktadır. Türkçülüğü aynı zamanda bir kan meselesi olarak gören tek parti hükümetinin başbakanı döneminde, çark tersine dönmeye, komünistler itibar görmeye başlamıştır. Komünizm; dönemin milliyetçileri açısından hem millî manevî değerlerimizi tahrip bombası hem de Moskof ayısının Türk yurdunu işgal planı olarak anlaşılır, anlatılır. Nitekim; nur içinde yatsın, rahmetli ilkokul öğretmenim Süleyman Öznur'un ilkokul

3. sınıfta şiir okuma yarışması için verdiği bir Cemal Oğuz Öcal şiiri, belki de ta o yıllarda (1940'larda) veya devam eden soğuk savaş rüzgârıyla yazılmış olabilir:

> *"Türkiye'de ilk şuurlu, erkekçe muhalefeti açan Atsız ve arkadaşlarıdır.Onların muhalefeti sandalye muhalefeti değildi. Erkekçe Türkçe idi. Amerikanca değildi."*

"Ne din tanır ne iman,
İşte budur komünist!..
Lenin'e tapar her an
İşte budur komünist!..

Bilmez Allah korkusu,
Yoktur hayâ duygusu,
Maddedir hep kaygusu,
İşte budur komünist!..

Vatan, millet, aile;
Onca birer gaile,
Büyük, korkunç hâile,
İşte budur komünist!..

Ahlâk, şeref, namus, ar;
Sanmayın ki onda var,
Moskoflara uşak, yâr,
İşte budur komünist!..

Pamuk gibi atılmış,
Aramıza katılmış,
Birkaç pula satılmış,
İşte budur komünist!..

Yapamaz afkurmadan,
Türk'e tuzak kurmadan,
Zehir kusar durmadan,
İşte budur komünist!..

Düşman "Büyük Gazî"ye,
"An'ane"ye, "mâzi"ye,
Ey saf Mehmet, Râziye,
İşte budur komünist!..

Satmak ister vatanı,
Tarihini, atanı,
Dikkat et, iyi tanı!
İşte budur komünist!..

Ağzında bir kızıl gem,
Sosyalizmden vurur dem,
"Milliyet"i eder zem,
İşte budur komünist!..

Sever yalan dolanı,
Kahpe namert olanı,
Vardır binbir plânı,
İşte budur komünist!..

Ondadır her pis illet,
Her alçaklık, her zillet,
Anlasın bütün millet,
İşte budur komünist!..

Öğrenip yoldaşını,
Sırrını, sırdaşını,
Ez ÖCAL'ım başını:
İşte budur komünist!..

Serdengeçti Osman Yüksel'in kafiye tüccarı, şiir okuma makinası diye takıldığı Fazlıoğlu Cemal Oğuz Öcal'ın *"İşte Budur Komünist"* algısını besleyen kızıl eylem ve söylemlerin varlığı bir vakıa olmakla birlikte, bilhassa Komünizmle Mücadele Derneği yıllarında, 1950'den itibaren CİA beslemeli antikomünist - antisovyet soğuk savaş aparatı olarak kullanılan bu basit manzumelere bugün gülüp geçiyoruz. Fakat

Yakın Dönem Türk Siyasi Hayatında İz Bırakan İran Türkmenlerinden Ahmet Karadağlı

ÖMER ÖZCAN

Bu yazımızda da davada yargılanan, kimlikleri fazla bilinmeyen bazı isimler, bilhassa İran Türkmenlerinden, Türkiye'ye tıp tahsili yapmak üzere gelen Ahmet Karadağlı üzerinde duracağız.

Atsız, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben *Orhun* dergisinde yayınladığı iki mektupta komünistlerin etkinliklerine dikkat çekmiş, Milli Eğitim teşkilatında komünist fikirli olanların himaye edildiğini bazı uygulamalar göstererek açıklamış, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i istifaya davet etmişti. *Orhun*'un 1 Nisan 1944 tarihli 16. sayısındaki mektupta yazar, Ankara Devlet Konservatuarı öğretmeni Sabahattin Ali'yi suçlamış, geçmişteki olumsuz davranışlarına rağmen himaye edilerek önemli görevlere getirildiğini belirtmişti. Bu yayın üzerine Sabahattin Ali, geçmişte çok yakın dost olduğu, aynı fikirleri paylaştığı sonradan yollarının ayrıldığı Atsız'ı tek parti döneminin gazeteci ve milletvekili olarak oldukça etkili isimlerinden Falih Rıfkı Atay'ın tahriki üzerine dava etmişti. Sabahattin Ali, savcıya ve görev yaptığı okulun müdürü, 1944 davasında yargılanan Orhan Şaik Gökyay'a davanın açılmasında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in etkisini ifade etmiştir. Davanın ilk duruşması 26 Nisan 1944 tarihinde sabah saat 10. 00'da Ankara Adliyesinde yapıldı. II. Dünya Savaşı'ndan dolayı sıkıyönetim uygulamasının devam etmesine, toplantı ve gösteri yapma yasaklarına rağmen adliye binasına kalabalık bir izleyici grubunun gelmesinden ürken Sabahattin Ali duruşma salonunun penceresinden atlayarak kaçmıştır. Ara verilen duruşma öğleden sonra daha büyük bir salonda yapıldı ve başka bir tarihe ertelendi. Duruşmanın yapılacağı 3 Mayıs 1944'ten bir gün önce bazı öğrenciler küçük bir düzenleme ile çok sayıda yüksek okul öğrencisi ile büyük halk kitlesinin du-

ruşmaya iştiraklerini sağlamışlardı. Kalabalık duruşma salonu ile adliye binasının dışını doldurmuştu. Mahkeme salonunda konuşulanlardan ve ifadelerden etkilenen kalabalık bir yönlendirmeye ihtiyaç duymadan duruşmadan sonra sloganlar, marşlar söyleyerek Ulus Meydanı'na doğru yürüyüşe geçti. 1933 yılında İstanbul'da meydana gelen Razgrad ve Wagon-Li olaylarından sonra, bilhassa toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasak olduğu sıkı yönetim döneminde yaşanan bu hadise davaya duyulan tepkinin boyutunu göstermektedir.

> Atsız, literatürde kimliği hakkında fazla bilgi bulunmayan Karadağlı'dan, Hasan Oraltay'ın maalesef aradan yıllar geçmesine rağmen yeni baskısı yapılmayan *Alaş* isimli eserine yazdığı takdim yazısında ilk defa söz etmiştir.

Bu hadiseden sonra yaşananlar, gözaltına alınma, tutuklama ve yargılamalar hakkında şimdiye kadar müstakil kitap ve makale seviyesinde çok sayıda araştırma yayımlanmıştır. Bu neşriyata rağmen söylenecek ve yazılacaklar henüz tükenmemiştir. Hâlâ hadisenin aydınlığa kavuşmayan yönleri bulunmaktadır. 3 Mayıs 1944 hadisesinden sonraki yargılamaların kahramanlarından bazıları hakkında ilk defa literatüre yansıyan araştırmalarımızı kitap haline getirdik.[1] Bu yazımızda da davada yargılanan, kimlikleri fazla bilinmeyen bazı isimler, bilhassa İran Türkmenlerinden, Türkiye'ye tıp tahsili yapmak üzere gelen Ahmet Karadağlı üzerinde duracağız.

3 Mayıs 1944 yargılamasında dava dosyasının analitik incelemesi yapıldığında iddianamede, bazı hadiselerin zoraki bir araya getirilerek suç oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Atsız-Reha Oğuz Türkkan tartışması[2], Gürem teşkilatı ile Zeki Velidi Togan merkezli bazı siyasi muhacirlerin faaliyetlerinin, uzun süre İstanbul Emniyet Müdürlüğü siyasi şube hücrelerinde baskı ve işkence altında tutulan sanıklardan elde edilen mesnetsiz, duruşma safhasında geçerliliğini kaybeden tutarsız ifadelerle bir iddianame hazırlanmıştı.

Bu iddianame ile Zeki Velidi Togan (1890-1970) en yaşlı sanık sıfatıyla haksız yere tutuklanmıştı. Davanın hazırlık soruşturması sırasında tutuldukları İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ndeki hücrelerde tehdit, baskı ve manevi işkence gören, aç bırakılan, duruşmaların başlamasından sonra İstanbul Tophane Askeri Hapishanesi'nde onunla aynı odada kalan yargılanan en genç sanıklardan, Yüksek Mühendislik Mektebi öğrencisi Fehiman Altan (Tokluoğlu), görüşmemizde Türk dünyası-

[1] Ömer Özcan, *Türkçüler Cumhuriyet Devrinde Bir İdealin Takipçileri*, İstanbul 2020.

[2] Tarafları ve tartışmanın boyutunu lise öğrencisi olarak yakından takip eden, yardımcı olduğu kişilerce evinde öldürülen rahmetli Türkçü Celâdet Moralıgil eserinde anlatmıştır: *Bir Cumhuriyet Çocuğu Olarak Hatıralarım* ve *Fikirlerim* 1927-1999, İstanbul, 1999, s.64-65.

3 Mayıs 1944, Türk Ocakları ve Türk Yurdu'ndan İktibaslar

BÜŞRA KÜÇÜK

3 Mayıs 1944'te Ankara'da yapılan nümayiş, Hüseyin Nihal Atsız'ın tabiriyle Türkçülüğün tarihinde bir dönüm noktası oldu. O zamana kadar yalnız duygu ve düşünce olan, edebi ve ilmi sınırları pek de aşmayan Türkçülük, 1944 yılının 3 Mayıs'ında birdenbire hareket oluverdi.

Bugün tahakküm, haksızlık ve zulme karşı gözü pek bir duruş mahiyetinde Türkçü camia tarafından anılan 3 Mayıs, esasında birtakım hadiseler dizisinin cereyan ettiği zaman dilimini kapsar. Bu bakımdan, söz konusu günün mahiyetini tam manasıyla ve tüm çerçevesi ile idrak edebilmek için onun öncesine dair gerekli beyanatta bulunmak lüzumunu es geçmemek gerekir. Bu durum, şüphesiz bütüncül bir bakış açısıyla meseleleri ele almayı, dünya siyaseti ile Türkiye siyasetinin arasındaki ilişkiyi hatırlamayı gerekli kılar. Dış ilişkilere istinaden içeride verilen hükümler, münevverlerimize yöneltilen haksız itham ve iftiralar bu devir siyasetinin sevimsiz akislerinden biridir. Türkçülerin yargılandığı ve kamuoyunda Irkçılık-Turancılık Davası adı altında anılan dava kapsamında, Türkçülerin maddi ve manevi bakımdan maruz kaldığı şiddet, Cumhuriyet devrinin siyasi tarafı gayet kuvvetli davalarından birinin talihsiz ve hazin akıbetidir. Bu akıbete maruz kalan münevverlerimiz, Türk Ocakları ile doğrudan yahut dolaylı olarak ilişki içerisinde olan ve fikir dünyamızı şekillendirmemizde mühim yerleri olan abide şahsiyetlerdir. Türk ilmî faaliyetlerinin yürütüldüğü meskenler olan ve millî hissiyatı gözeten dergiler, mutlaka kendilerini anmış, okurlarına hatırlatmış, hatıralarını aktarmış ve ruhlarını yaşatmıştır. Türk Ocakları'nın yayın organı olan Türk Yurdu da zaman zaman istifade edilmesi maksadıyla 3 Mayıs 1944 hadisesine değinmiş; kimisi Türk Ocaklı olan ve dönemin siyasi hamlesinin hışmına uğrayan aydınlarımızın da yazılarına yer vermiştir.

3 Mayıs 1944'te Ankara'da yapılan nümayiş, Hüseyin Nihal Atsız'ın tabiriyle Türkçülüğün tarihinde bir dönüm noktası oldu. O zamana kadar yalnız duygu ve düşünce olan, edebi ve ilmi sınırları pek de aşmayan Türkçülük, 1944 yılının 3 Mayıs'ında birdenbire hareket oluverdi. Bu hareket cereyanının zemini, Nihal Atsız'ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazmış olduğu iki açık mektup gibi görünse de esasında hadisenin arka planında Türk dış politikasının tehdit unsurlarının karşısında aldığı konum etkili olmuştur. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı'nda hükumetin Türkçü-Turancılara karşı takındığı tavır, daha çok Dışişleri Bakanlığı'nın yönelimine göre belirlenmiş; Türkçü-Turancılara karşı savaşın seyrine göre adeta "amaca ulaşmakta her yol mübahtır" anlayışına dayalı bir politik yaklaşım sergilenmiştir. Almanya'nın savaşta üstün olduğu 1943 yılına kadar, maddi imkansızlıklar içinde yayıncılık-dergicilik yapmakta olan ve bunun haricinde teşkilatlanma faaliyetlerinde bulunmayan Türkçülere izafi bir hür alan tanıyan hükümet, Almanya'nın savaşta mağlubiyete doğru gitmesinden itibaren hiçbir surette hukuki ilke gözetmeden Türkçüleri hedef almıştır. Türkçü-Turancılar adeta hain ilan edilmiş, memlekete zararlı faaliyetleri bulunduğuna karar verilmiş, hukuka aykırı bir şekilde yargılanmış ve haksız cezalara çarptırılmışlardır.[1]

> Türk Ocakları Ankara Şubesi altında ocağın aksakalı olarak nitelenen Necmeddin Sefercioğlu, Türk milliyetçiliği tarihinin kilometre taşlarından biri olan 3 Mayıs 1944 ve onu izleyen yıllarda adeta bir cehennem hayatı yaşayan Türk milliyetçilerinin vaziyetini şuurlu bir şekilde anlaşılması maksadıyla 3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Dâvâsı adlı bir kitapçık hazırladı.

Hüseyin Nihal Atsız'ın Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı iki mektup, bizzat başbakanın şahsi demeçlerine istinaden kaleme alınmıştır. Mektupta Başvekil sıfatı ile beraber Türkçü sıfatı ile de hitap edilen dönemin başbakanı üzerinden tüm kamuoyu ve devlet ricaline devrin yerli kızılları olarak adlandırılan komünizm taraftarlarının kabul görmesi mümkün olmayan faaliyet ve maksatlarını açık etmek üzere yazılan bu mektuplar, yayınlandığı sırada memleketin her köşesinde ses getirir. Millet Meclisi'nde 5 Ağustos 1942 günü Başvekil'in Meclis konuşmasında "Ar-

[1] Alparslan Öztürkci, "Cumhurbaşkanı İnönü'nün TBMM'yi Açış Konuşmaları Bağlamında Türk Dış Politikası ve Türkçü-Turancı Akımlar (1939-1944)" *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2020, Sayı: 49, 103-132.

3 Mayıs Irkçılık-Turancılık Davasına Türkiye'deki Alternatif ve Sol Perspektiften Bakışlar

ENES BAHADIR KIZAK*

Irkçılık-Turancılık Davası, basının üzerinde katı bir kontrolün ve sansürün bulunduğu, alternatif siyasi hareketlerin kendilerini zaman zaman illegal bir şekilde ifade ettiği bir dönemde gerçekleşti. Bu dönem, "Milli Şef" dönemi olmasının yanında savaşın gerilimiyle tek parti otoritesinin hissedildiği bir döneme de denk geliyordu.

* Editör, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Doktora öğrencisi, enesbahadirkizak@gmail.com

Türkiye'de, siyasi düşüncenin gelişimi, fikir paylaşımları ya da tartışmalarının yoğun olduğu, yani günümüzden uzak bir zaman diliminde gerçekleşir ve etkilerini bugünlere kadar hissettirir. Türkiye'de bugün bile merakla okunan, yazılan, ilgi duyulan siyasi olayların ve karmaşanın temelinde düşüncenin beslediği bir ortam ve birikim vardır. Bundan dolayı siyasi hayata ilgi duyanların, düşünce dünyasının gelişimine katkı sağlayanlara en başta bir minnet borcu olmalıdır. Bu minnet aynı zamanda bir değerler sistemi etrafında, insani her türlü yorumu ve geçmişte olup bitmiş, yaşamış ve ölmüş herkese ve her şeye de sorumluluğu gerektirir. Anlamaya çalışmak, tarafsızlıktan öte geçmişi kirletmek ve tahrip etmekten öte bir çaba olmalıdır ve bu çabanın olmayışı, karşıt argümanları da kirleterek asıl meselenin bulanıklaşmasına sebep olur.

Tarihi gerçeklere saygı duymak bir yana, tarihi gerçeklerin yorumlanışına da saygı duymak gerekir. Bir örnek, bu saygının olmayışı durumunu ortaya koyuyor. Mete Kaan Kaynar'ın derlediği, İletişim Yayınlarından çıkan ve son derece kapsamlı bir nitelik taşıyan *"Türkiye'nin 1960'lı Yılları"* çalışmasında, 27 Mayıs'ın yaşandığı süreçte, bazı cesetlerin buz odalarında bulunduğuna dair bir BBC haberinin varlığı aktarılır. BBC, haberin kaynağı olarak MBK adına konuşan bir albayı gösterir ve albay, cesetlerin gösteriler sırasında öldürülmüş öğrenciler olduğunu aktarır. Haberin dezenformasyon olduğunu aktaran Kaynar, kaynağı da bulma çabasına başlar. Kaynar'a göre MBK'da 15 albay bulunmaktadır. Bu albaylar içerisinde yalnızca Orhan Kabibay ve Alparslan Türkeş öne çıkar. Türkeş, 14'lerin fiili

lideridir ve Kaynar'ın yorumu başlar: *"Özetle MBK adına –ki neredeyse MBK'nin yarısının fiili desteğine zaten sahip- konuşarak gazetelere beyanat verebilecek, buz odalarındaki cesetlere bakar bakmaz, onların DP aleyhtarı gösterilerde yer alan öğrenciler olduğunu teşhis edebilecek (!) tek bir albay akla gelmektedir: Kurmay Albay Alparslan Türkeş."*[1] Bu yazıda bu çıkarım ele alınmayacak; zira Türkeş'e karşı basında yer alan kampanya henüz 27 Mayıs 1960'ın hemen sonrasında başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Basında Alparslan Türkeş karşıtlığının inşası, mutlaka bir başka çalışmanın konusu olacaktır. Fakat bu kısa pasaj, Türkiye'de bir görüşe, akıma, fikre ve kişiye yönelik taraflı yargının en net örneğidir. Tarihin gerçekliği kadar, tarihi gerçekliğin her türlü yorumu bundan dolayı önemlidir.

Bu çalışmanın başlığı, *"3 Mayıs Irkçılık-Turancılık Davasına Alternatif Bakışlar ve Türkiye'de Sol Perspektifin Önyargıları"* olacaktı. Zira Irkçılık-Turancılık Davası bir dava olarak değil; Türkçülük ve özelinde Nihal Atsız üzerinden okunuyordu. Öncelikle dava sürecini ayırmaya çalışmak ve içerisinde her türlü işkencenin ve vahşetin bulunduğu bu sürecin bu yönlerinin ne kadar değerlendirildiğini belirlemek gerekiyordu. Zira işkencenin Türkiye'de yalnızca belirli kesimleri hedef aldığına dair genel bir kanı hâkimdir. Ayrıca Türk Milliyetçiliği literatürüne hâkim, bu fikri benimseyen kesimlerin okuması da çoğunlukla tek taraflıdır ve alternatif bakışları belirlemek faydalı olacaktır. Fakat başlığın ikinci kısmında büyük bir sorun ortaya çıktı. Türkiye'de sol akımların önyargıları yoktu. Özellikle yakın dönem yazarlar ve akademisyenler, gayet makul yargılarda bulunabilecek araçlara ve imkânlara sahipken ısrarla ideolojik bir körlük içine düşüyordu. Bu körlük, yukarıda da aktarıldığı gibi bundan sonra da devam edecek gibi görünüyor. Türk sağının katı, sıvı ve gaz halini açıklayanlar; henüz kimse cesur bir tavır ortaya koyamazken, TBMM kürsüsünden Adnan Menderes'e, *"Diktatör, ha şöyle kararını açıkla!"* diye seslenen Osman Bölükbaşı'nı[2] nereye koyabilirler? Öte yandan, TBMM kürsüsünden seslenirken, "*Bizim faşistle, komünistle ilgimiz yoktur. Türkiye'de faşist yok. Siz anti-komünist olan ve 'Kan denizinde kızıl güneş doğacaktır' diyenlerin gırtlağına sarılanlara faşist diyorsunuz. Eğer 'Kan denizinin ufkunda kızıl güneş doğacaktır' diyenin gırtlağına sarılmak faşistlikse, ben arştan arza kadar faşistim*" ifadelerini kullanan bir anlayış da elbette söz konusu olduğunu[3] kim reddedebilir? Fakat bu noktada şu ayrımı yapmak önemli: Türkiye'de bu ifadeleri gerçekçi ve makul bulan Türk Milliyetçilerinin yoğunluğu, gerçeği hoyratça ve gizlice tahrip eden ve bunu sorgusuz sualsiz kabul eden sol akımın yoğunluğundan düşük çıkacaktır. Örneğin; Nihal Atsız'ın bir dönem var olan Atatürk karşıtlığı ve zamana göre değişen fikirleri kabul edilebilen, eğilip bükülmeyen meselelerdir. Fakat Kaynar'ın daha önce ifade ettiğim başarısız tümdengelim denemesi, bütün taraflı yorumların ve yargılayıcı tavırların yalnızca küçük bir kısmını ifade ediyor. Bundan dolayı buraya "taraflı" ifadesini eklemek, tarihi bir gerçekliği siyaset bilimine ve sosyolojiye dair terimlerle yorumlarken gerçekten var olan bir tarafı gösteriyor. Bu taraflılığın değeri ise okura kalmıştır.

---

[1] Kaynar, Mete Kaan, "*Türkiye'nin 1960'lı Yılları*", İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, 38.

[2] Limoncuoğlu, Alihan, "Türkiye'de Üçüncü Yolun Başı: Millet Partisi (1948)", *Akademik Hassasiyetler*, Yıl 2018, Cilt 5, Sayı 10, 150.

[3] Millet Meclisi Zabıtları, Cilt: 7, *Birleşim*: 4, 08.11.1978, 119.

İkinci Dünya Savaşı'nın Irkçılık-Turancılık Davası Üzerindeki Etkisi

ÖMER BURAK SERT*

Bu noktada devlet adamlarının aldıkları pozisyonlar ve inisiyatiflerin sorgulanması da olayların daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Nitekim hem Cumhuriyet tarihi hem de Türkçülük tarihi açısından büyük önem arz eden 3 Mayıs 1944 tarihinin öncesinde ve sonrasında yaşananlar bu tarife uyacak bir niteliğe sahiptir.

* Kocaeli Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Programı yüksek lisans öğrencisi (o.buraksertr@gmail.com)

Devlet adamlarının, devlet politikalarını tayin etmelerinde, şüphesiz, pek çok etken mevcuttur. Ülkenin içinde ve dışında meydana gelen hadiseler ve gelişmeler, politikaları şekillendiren ana unsurlardan sayılabilir. Bazı dönemlerde ise dış politikada cereyan eden hadiselerin içerideki politikayı belirlemesi muhtemeldir.

İkinci Dünya Savaşı'nın dünya genelinde meydana getirdiği yıkıcı etkilerden muaf olmak ancak savaşa girmemek kaydıyla mümkün olmuştur. Ancak savaşa girmemek için uygun bir diplomasi sürdürmek, tutarlı politikalar meydana getirmek ve gelişmeler karşısında hızlı ve doğru kararlar verebilmek gerekmektedir. Bununla birlikte savaşa girmemiş olmak, savaşın etkilerinden tamamıyla muaf olmak anlamına da gelmemektedir. Bazı azmettirici etkenler iç politikanın tayininde etkili olabilir yahut dış politikayı şekillendirebilir. Bu noktada devlet adamlarının aldıkları pozisyonlar ve inisiyatiflerin sorgulanması da olayların daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Nitekim hem Cumhuriyet tarihi hem de Türkçülük tarihi açısından büyük önem arz eden 3 Mayıs 1944 tarihinin öncesinde ve sonrasında yaşananlar bu tarife uyacak bir niteliğe sahiptir.

Irkçılık-Turancılık Davası'na Kısa Bir Bakış

3 Mayıs meselesini, 5 Ağustos 1942'de dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu'nun TBMM'de yaptığı konuşmadan itibaren ele alabiliriz. Saraçoğlu konuşmasında "*…Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu*

kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her vakit bu istikamette çalışacağız."[1] ifadelerini kullanmış ve bu ifadeler Hüseyin Nihal Atsız'ın 1944 yılında Saraçoğlu'na yazacağı açık mektubun çıkış noktasını teşkil etmiştir. Atsız, 1 Mart 1944 tarihli *Orhun mecmuası*nın on beşinci sayısındaki *Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup* başlığıyla kaleme aldığı yazısına *"Hem Türkçü, hem de Başvekil olduğunuz için size bu açık mektubu yazıyorum."*[2] cümlesiyle başlamıştır. Mektubun devamında, Saraçoğlu'nun yaklaşık bir buçuk sene evvel yaptığı açıklama hatırlatılmış ve bunun o gün Türkçü çevrelerde sevinçle karşılandığından bahsedilmiş; aradan geçen zamana rağmen bu sözlerin icraat noktasında karşılık bulmadığı ifade edilmiş; Baltacıoğlu İsmail Hakkı'nın Eminönü Halkevi'nde verdiği konferansın komünistlerce sabote edilmesine hükümetten herhangi bir tepki dahi gelmediği vurgulanmış; Saraçoğlu, Atsız'ın verdiği örneklerle komünizm tehlikesine karşı uyarılmak istenmiştir.[3] Atsız'ın bu mektubu sonrası ülke genelinden pek çok tebrik telgrafı çekilmiştir. *Orhun mecmuası*nın on altıncı sayısında *Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup*'u yayımlayan Atsız bu kez Maarif Vekaletini, gaflet içinde olmakla suçlamıştır.[4]

> Atsız ilk açık mektubunu *Orhun mecmuası*nın Mart 1944 tarihli on beşinci sayısında yayımlatmıştır. Saraçoğlu'nun sözlerinin üzerinden bir buçuk yıl kadar zaman geçmesine rağmen Türkçülüğün iş sahasına geçemediği vurgulanmış ve fikirlerin, ancak iş haline geldiğinde mânâlı olabileceği savunulmuştur.

Bahsi geçen iki mektubun yarattığı heyecanı daha iyi kavrayabilmek için Alparslan Türkeş'in sözlerine yer vermek isabetli olacaktır: *"Cumhuriyet devrinin o güne kadar geçmiş olan yirmi bir yılı içinde bir bakan hakkında böyle aleni bir tenkit görülmüş, işitilmiş değildi. Böyle açık ve şiddetli ithamlara cesaret eden olmamıştı. O devirde vekillere, hatta mebuslara en küçük imalı bir söz bile söylenemezdi."*[5] Bu mektupların neticesinde *Orhun mecmuası* kapatılmış, Atsız'ın Boğaziçi Lisesi'ndeki öğretmenlik vazifesine son verilmiş ve ardından Hasan Ali Yücel ile Falih Rıfkı Atay'ın

[1] İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri,* Toker Yayınları, 1977, s. 105.

[2] Mustafa Müftüoğlu, *Çankaya'da Kâbus [1944 Turancılık Davası],* Başak Yayınları, 2007, s. 26.

[3] Müftüoğlu, *Çankaya'da Kâbus [1944 Turancılık Davası],* ss. 27-33.

[4] Ahmet Bican Ercilasun, *Atsız [Türkçülüğün Mistik Önderi],* Panama Yayıncılık, 2018, s. 69.

[5] Alparslan Türkeş, *1944 Milliyetçilik Olayları,* Berikan Yayınevi, 2020, s. 48.

I-II. Saraçoğlu Hükümeti ve Programı

ELMAS ŞİMŞEK*

Şükrü Saraçoğlu, Ocak 1886'da İzmir'in ilçesi olan Ödemiş'te doğmuştur. Babası Saraç Mehmet Tevfik Usta, annesi Şerife Hanım'dır. İlk öğrenimini ve Rüştiyeyi Ödemişte tamamlamış, 1906'da İzmir idadesiden mezun olarak Mülkiye Mektebine girmiştir. 1909'da Mülkiye Mektebini bitirerek Aydın ili maiyet memurluğuna atanmıştır.

* Doktora Öğrencisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, elmassimsekk@gmail.com.

1. Hayatı ve Görevleri

Şükrü Saraçoğlu, Ocak 1886'da İzmir'in ilçesi olan Ödemiş'te doğmuştur. Babası Saraç Mehmet Tevfik Usta, annesi Şerife Hanım'dır. İlk öğrenimini ve Rüştiyeyi Ödemişte tamamlamış, 1906'da İzmir idadesiden mezun olarak Mülkiye Mektebine girmiştir. 1909'da Mülkiye Mektebini bitirerek Aydın ili maiyet memurluğuna atanmıştır. Aynı zamanda İzmir Sultanisi'nde matematik öğretmenliği ve İttihat ve Terakki Ticaret Mekteb-i Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Ocak 1914'te kazandığı öğrenim bursu ile Belçika'ya gitmiş, kısa bir süre sonra savaşın başlamasıyla İzmir'e dönmüştür. Harbiye'de yedek subay adayı olarak iki ay eğitim alan Saraçoğlu, yeniden İzmir İttihâd ve Terakkî Ticaret Okulundaki görevine başlamıştır. Mayıs 1915'te öğrenimini tamamlamak üzere İsviçre'ye giden Saraçoğlu, Cenevre Üniversitesi Siyasi İlimler Akademisi'ni iyi bir derece ile bitirmiştir. Cenevre'de bulunduğu süre zarfında Türk Talebe Cemiyetini kurarak, başkanlığını üstlenen Saraçoğlu. 1919 yazı sonunda yurda döndüğünde doğduğu kasaba Yunanlılar tarafından işgal edilmişti. Bunun üzerine Nazilli'deki efeler cephesine katılarak Millî Mücadele'de yerini alır.

IV. Dönem İzmir Mebusu olarak, Osmanlı Meclis-i Mebusân'ın son dönemine seçildi ve İstanbul'a geldi. Mebusân'ın dağılması üzerine yeniden Kuşadası'na dönüp çetelere katıldı. Düzenli ordunun kurulmasından sonra ise yerleştiği Kuşadası, Yunanlılar tarafından işgal edilince Milas ve Külek taraflarına geçti. Zafer kazanılınca da Kuşadası ve Ödemişe geri döndü. (TBMM Albümü, 2010: 444)

TBMM'nin 10 Temmuz 1923'te yapılan II. Dönem seçimlerinde İzmir'den milletvekili seçildi. III, IV, V, VII. ve VIII. Dönemlerde de yeniden seçilerek İzmir milletvekilliğini devam ettirdi. Bu süreçte Hariciye Encümeni sözcüsü olarak görevini ifa ederken, Muvâzene-i Maliye ve Ticaret Encümenlerinde de yer almıştır. 1924-1925 yılları arasında III. Hükümette Milli Eğitim Bakanlığı görevini yürüttü.. 1926'da Mübadele Encümeninde görev yaparken Yunan Hükümeti ile yapılan görüşmelerde Türk Heyetine başkanlık görevini üstlenmiştir. 1927- 1930 yılları arasında Maliye Bakanlığı yapan Saraçoğlu, görevi sürecince Mecliste toplamda 63 defa söz almıştır. 1933-1938 yılları arasında Adalet Bakanlığı görevinde ise Mecliste toplam 22 defa söz almıştır.

11 Kasım 1938 tarihinde Celal Bayar'ın kurmuş olduğu X. Hükümette ilk defa Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Saraçoğlu, görevine Refik Saydam'ın kurduğu XI. ve XII. Hükümet ile kendisinin kurduğu XIII. Hükümette 13 Ağustos 1942 tarihine kadar devam etmiştir. Dışişleri Bakanı iken ise Mecliste toplamda 7 defa söz alarak dış siyaseti izah etmiştir. Kendisinin kurduğu XIV. Hükümette Dışişleri Bakanlığı görevini 15 Haziran 1944 ile 13 Eylül 1944 tarihleri arasında vekâleten yürütmüştür. Başbakan Refik Saydam'ın ani ölümü üzerine Başbakanlık görevini üstlenen Saraçoğlu, Mecliste toplamda 22 defa söz hakkı almıştır. 1946 yılında Başbakanlıktan istifa ederek yerini Recep Peker'e devretmiştir. 1 Kasım 1948 günü CHP tarafından Meclis Başkanlığına aday gösterilen Saraçoğlu, seçimleri kazanarak Meclis Başkanlığı görevine getirilmiş: (Akşam, 2 Kasım 1948: 1) 14 Mayıs 1950'ye kadar da görevini yürütmüştür. 1950 genel seçimlerinde ise milletvekili seçilemeyince siyasetten tamamen çekilmiştir. Parkinson hastalığı ile mücadele eden Saraçoğlu, 27 Aralık 1953'te İstanbul'da vefat etti.

2. Dışişleri Bakanlığı (1939-1942)

Atatürk'ün "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi Türk dış politikasının temel taşlarından biri olmuş; Lozan Antlaşması ile oluşan statükonun korunması için, bölgesel ve uluslararası iş birliğine önem verilmiştir. Bu çerçevede 1928'de Briand-Kellog Paktına, 1932 Milletler Cemiyetine, 1936'da Akdeniz Paktına üye olan Türkiye, Balkanlarda ve Yakın Doğu'da da iş birliği çabalarına hız vererek; 9 Şubat 1934 tarihinde Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile Balkan Antantı, 8 Temmuz 1937'de İran, Irak ve Afganistan ile de Sadabat Paktı imzalamıştır. Türkiye'nin yapmış olduğu bu iş birliği antlaşmaları, İkinci Dünya Savaşında takip edeceği tarafsızlık politikasının temel dayanağı haline gelecektir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin dış politik dile yeni bir ilke dahil olmuştur "Aktif tarafsızlık". Tarafsızlık İkinci Dünya Savaşı sırasında herhangi bir cephenin yanında savaşa girmemek anlamına gelirken: Aktif tarafsızlık ise savaşa dahil olmadan savaşan ülkelerle ittifaklara gidilerek bir ülkeleri birbirlerine karşı dengelemeye çalışmaktı. (Balcı, 2017: 75) Dönemin Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunan ve Türkiye'nin savaş dışı kalma politikasında da önemli bir rolü olan Şükrü Saraçoğlu'nun *"Biliyorsunuz ki, memleketimiz, mevcut muharebeler karşısında, bitaraf değil sadece harp haricidir"* sözlerinde de açık bir şekilde görüldüğü gibi, dö-

Belirlenilmekten Yorulan Bir Hayat Sabahattin Ali

HARUN BORA TUNÇ

Aslen Oflu bir aileye mensup Sabahattin Ali, 1907 senesinde babasının memur tayin edildiği Bulgaristan'ın Gümülcine sancağına bağlı Eğridere ilçesinde dünyaya gözlerini açar. 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Çanakkale'ye yerleşen ailenin göç yolculuğu, baba Ali Selahaddin'in kalp hastası olduğunu öğrenmesi nedeniyle önce İzmir'e, ardından işgalin başlamasıyla Edremit'e kadar uzanır.

Cemil Meriç ideolojiler için "(…) idrakimize giydirilmiş deli gömlekleridir." der. Bu söz, çok partili siyasal sisteme geçişin sancısını derinden hisseden Türk aydınları arasında belki de en çok Sabahattin Ali'ye yakışmaktadır. Memleketin en kavgalı döneminde, gençlik heyecanından olsa gerek, oradan oraya savrulmuş, tutunamadığı yerden çekip koparılırken nihayetinde kalemini oynattığı cemiyette de kabul görmemiştir. Erken yaşlarda gittiği Türk Ocakları'nda Atsız'ı tanımıştır ve yine Atsız'ın deyimiyle sıkılmayan, serbest ruhu, mübalağaya meyyal ve laubali bir tabiatı vardır (Atsız, 2015:11). Marksizm davasına katıldığında da yaşam tarzı sebebiyle taciz edilmiş, burjuva zevklere sahip olduğundan sosyalizme iman edenlerin eleştirilerinden kurtulamamıştır. Sabahattin Ali, Emin Türk'e göre öykülerinde Marksizmi savunan ama yaşamı itibariyle bu görüşe uymayan; Mehmet Ali Cimgöz'e göre ise daima takdir bekleyen, gösterişi seven biridir; bilindik tipte bir sosyalist değildir. Şükrü Saraçoğlu kıyafetinden ötürü ona, "Bu ne biçim proleter kılığı Sabahattin?" diye takılmaktadır (Korkmaz, 2016:49). Keza 3 Mayıs Türkçüler Günü'ne gebe Irkçılık Turancılık Davası'nın başlamasına vesile hadiseye kendi iradesiyle değil, teşvik edildiğinden sebep olmuştur. Birlikte yol aldığı arkadaşları ondan daha radikal tavırlar beklemişler ve muhakkak bugün aydınlanmaya muhtaç katline de davetiye çıkarmışlardır.

Aslen Oflu bir aileye mensup Sabahattin Ali, 1907 senesinde babasının memur tayin edildiği Bulgaristan'ın Gümülcine sancağına bağlı Eğridere ilçesinde dünyaya gözlerini açar. 1. Dün-

ya Savaşı'nın başlamasıyla Çanakkale'ye yerleşen ailenin göç yolculuğu, baba Ali Selahaddin'in kalp hastası olduğunu öğrenmesi nedeniyle önce İzmir'e, ardından işgalin başlamasıyla Edremit'e kadar uzanır (Aydoğan, 2014:61). Sabahattin Ali'nin çocukluğu imparatorluğun çöküşü, işgal ve yeni devletin doğuşunun getirdiği geçiş döneminin sıkıntılarına yakından şahitlik eder. Toplumsal sorunları yakından tatbik edebildiği bu dönemde ailevi problemleri de vardır. Babası ile annesi arasındaki yaş farkı, sadece on altı yılla değil kültür seviyesiyle de ölçülebilecek mahiyettedir. Zabit babası meslekten ayrıldıktan sonra bohem bir hayat sürmüş, annesi Hüsniye hanım ise büyükbabasından aldığı histeri hastalığı sebebiyle birkaç defa intihara teşebbüs etmiştir. Annesi çoğunlukla küçük oğlu Fikret'e düşkündür. Bunda Fikret'in "kekeme" olmasının da payı vardır, Sabahattin Ali sağlıklıdır ancak ilgi noksanlığı ruhunda tedavi edilemez yaralar açmıştır. "İki Gözüm Ayşe" adlı eserde toplanan özel mektuplarında annesinin sevgisizliğini "ona her türlü münasebetsizliği yapan erkek kardeşimi sever, kız kardeşimi sever ama beni sevmez, sever rolü yapar" şeklinde anlatır. (Korkmaz, 2016:20-22). Bu sevgisizlik yazarın olgunluk çağında dahi ürkek ve çekingen bir ruh haline sahip olmasına sebep olmuştur. Sabahattin Ali eğitimine de bu sorunlarla başlamıştır.

Edremit İptidai Mektebini bitiren Sabahattin Ali'nin edebiyata ilgisi henüz o yıllarda filizlenir, şiir ve öykü türünde kaleme aldığı yazılarını öğrencilerin çıkarttığı okul gazetesinde neşreder. Ardından Balıkesir Muallim Mektebi'ne kaydolur. Burada bir tiyatro müsameresine katılmak için dersten kaçtığı anlaşılınca talebelikten atılacağı korkusuyla intihara kalkışır (Aydoğan, 2014:61) ancak nöbetçi öğretmen okulda kalacağını taahhüt edince vazgeçer. Atilla Özkırımlı'nın bahsi üzerine intihar girişimi bir blöftür ancak nöbetçi öğretmenin gelmeyeceğinden şüphelenen Sabahattin Ali bu girişimin gerçeğe dönüşmesinden oldukça korkmuştur. Bu korkudan yola çıkan Ramazan Korkmaz'a göre intiharı blöf değil, aile yaşamının bir uzantısıdır, ruh hali intihara meyillidir. Neticede okuldan atılmaktan kurtulan yazar, 1926'da babasının ölüm haberini alır. Zaten melankolik hâli bu haberle derinden etkilenir, artık hem şehirden hem de çevresinden soğumuştur. Okul idaresinin de yardımıyla naklini İstanbul'a aldırır, burada öğretmen Ali Nacip'le tanışır. Sabahattin Ali'nin hayatında Ali beyin özel bir yeri vardır, onun yazma yeteneğini keşfeder ve sürekli cesaretlendirir. 1927'de muallim mektebini bitirir ve dayısının yanına yerleşmek üzere Yozgat'a taşınır. Bu kente de bir türlü ısınamaz, yazılarında Yozgat'ı yalnızlığıyla birlikte anar çünkü aklı İstanbul'dayken tanıştığı ve âşık olduğu Nahit hanımdadır (Korkmaz, 2016:28-32). Sabahattin Ali bu dönemde yazdığı öykülerinde ve şiirlerinde sıkça bahsettiği bu kadından karşılık bulamaz. Bir yıl kaldığı Yozgat'tan ayrılmak istediğini defaatle dile getirince eğitim camiasından arkadaşları ona yurt dışına çıkabileceğini söyler.

Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 1920'li yılların sonunda öğretmen açığını kapatmak için yurt dışına öğrenci göndermektedir. Bu dönemde Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Cahit Arf da bu niyetle Avrupa'nın önemli ve köklü üniversitelerine gönderilen öğrenciler arasındadır. Mustafa Kemal Atatürk bu öğrenciler için, "Sizleri kıvılcım olarak gönderiyoruz, alev olarak döneceksiniz." sözü-

Çankaya'da Kâbus

ÖZKAN KAYA

Çankaya'da Kâbus: 3 Mayıs 1944, Mustafa MÜFTÜOĞLU, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1974.

"Ben, milliyetçi eserleri basmak ve yaymak üzere 1944 yılında kurduğum Müftüoğlu Yayınevi'nin faaliyetleri dolayısıyla olaya karışmış bir kimse olarak 'Irkçılık-Turancılık' adı verilen milliyetçilik düşmanı bu dâvâ ile âlâkalı şu kitabı hazırlarken, yarının gerçek tarihçisine hizmeti bir vazife bildim."
(Mustafa MÜFTÜOĞLU, 5 Eylül 1973, İstanbul)

Türk Milliyetçiliği, taşıdığı millî yük sebebiyle geçtiğimiz dönemlerde çeşitli baskılarla ve haksızlıklarla karşı karşıya kalmıştır. 1944 yılında cereyan eden ve üzerinden 77 yıl geçmesine rağmen tazeliğini koruyan 'Irkçılık-Turancılık Davası' sebepleri ve neticeleriyle günümüzde dahi konuşulmakta, meşhur dâvâya ait belgeler her geçen gün artmaktadır.

Türk Milliyetçiliği, taşıdığı millî yük sebebiyle geçtiğimiz dönemlerde çeşitli baskılarla ve haksızlıklarla karşı karşıya kalmıştır. 1944 yılında cereyan eden ve üzerinden 77 yıl geçmesine rağmen tazeliğini koruyan 'Irkçılık-Turancılık Davası' sebepleri ve neticeleriyle günümüzde dahi konuşulmakta, meşhur dâvâya ait belgeler her geçen gün artmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin yürüttüğü dış politika, savaş dışı kalmak ve toprak bütünlüğünü korumak üzerine kurulmuştur. Lozan Antlaşması ile kurulan düzenin devam ettirilmesi yönünde alınan ve kendi toprak bütünlüğüne herhangi bir saldırı gerçekleşmedikçe savaşa girmeme kararı alan Türkiye, Sovyetler Birliği ile saldırmazlık anlaşması, Almanya ile de dostluk ve saldırmazlık anlaşması imzalayarak bir denge politikası yürütmüştür. Nitekim bu dönemde Sovyetlerin Kafkaslar üzerinden, Almanların ise Balkanlar'dan Türkiye'yi işgal etmesi gündemde olan konulardır. Alınan bu kararlar ve imzalanan anlaşmalar Türk kamuoyunda ve siyâsi çevrelerde *'Al-*

man hayranlığı' şeklinde izâh edilmiş, izlenen bu tutum iç politikaya ilişkin kararların ve uygulamaların da belirleyicisi olmuştur.

Türklüğün hür ve müstakil yurdu olan Türkiye'de, komünizm faaliyetleri bahsedilen bu dönemde hız kazanmış, hükûmet tarafından çeşitli kademelere komünist kimliğiyle tanınan kişiler getirilmiştir. Türk Milliyetçiliğine ve Türk Milliyetçilerine karşı olanlar cür'etlerini aşmış; bu dönem, solcu maskesine bürünmüş Marksist kimseler için bir müsamaha dönemi olmuştur. Bu yazıda ele alacağımız eserde Müftüoğlu, 1944 Irkçılık-Turancılık Dâvâsı'nı aydınlatmaya çalışmıştır.

Eserin müellifi Mustafa Müftüoğlu, 1925'te Eskişehir'de doğmuştur. 1944'te Müftüoğlu Yayınevi'ni kurmuş, 1947'de 'Kızılelma' dergisini yayınlamış, '*Büyükdoğu*' dergisinde yazmış, '*Volkan*' mecmûası yazı işlerini yönetirken mahkûm olmuştur. Milliyetçi ve mücadeleci kalemi ile 'Bizim Anadolu' ve '*Milli Gazete*'de tarihî araştırma niteliğinde yazılar yazmış ve 3 kitabı yayınlanmıştır. *(Tanıtım yazısından)*

Türk siyâsi literatürüne Irkçılık-Turancılık Davası olarak geçen hâdiseyi 'Çankaya'da Kâbus' olarak adlandıran Müftüoğlu, eserini 4 ana başlık altında birleştirmiştir. 272 sayfa hacmindeki eserin, 1944 olaylarını anlatan önemli eserler arasında yer aldığını; kitabın dil ve üslûp açısından sade fakat isimlerin ve tarihlerin çokluğu hasebiyle yoğun bir anlatım olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz. Eserin ilk bölümünde olayların başlangıcından bahsedilerek, Atsız'ın dönemin Başvekili Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı iki açık mektup, Atsız ve Sabahattin Ali Dâvâsı, 3 Mayıs olayları ve tevkifat süreci ele alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın şiddetlendiği dönemde Başbakan Şükrü Saraçoğlu 5 Ağustos 1942 günü meclis kürsüsünden yaptığı konuşmada *"Türk'üz, Türkçüyüz ve dâima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük, bir kan mes'elesi olduğu kadar bir vicdan ve kültür mes'elesidir"* sözlerini dile getirmiştir. Bu konuşmanın ardından Hüseyin Nihâl Atsız, sahibi olduğu *Orhun* dergisinden iki açık mektup yayınlamıştır. Derginin 1 Mart 1944 tarihli on beşinci sayısının ilk sayfasında *'Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup'* başlığı ile yayınlanan mektubu; 1 Nisan 1944 tarihinde on altıncı sayısı neşrolunan *Orhun*'un, yine ilk sayfasındaki *'Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup'* başlığıyla ikinci mektup izlemiştir.

Atsız'ın, Türkiye'deki komünizm faaliyetlerinin ilerleyişini anlattığı ve bu konuda uyarılarda bulunduğu bu iki açık mektup, muhatabı olan Başvekil Şükrü Saraçoğlu'ndan çok, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'i meşgul etmiştir. Hasan Ali Yücel ilk iş olarak, Orhun dergisinin memlekette uyandırdığı büyük âlâka ve heyecanı bastırmaya çalışmış, ayrıca Atsız'ın Boğaziçi Lisesi'ndeki öğretmenlik vazifesine son vermiştir. Daha sonra Falih Rıfkı Atay'la beraber Sabahattin Ali'yi tahrik ve teşvik ederek Atsız aleyhinde dâvâ açtırmıştır.

Kendi kaderini *'Dünyada gerçi olmadı bir şeyde kârımız'* sözleriyle dile getiren Hüseyin Nihâl Atsız, son nefesine kadar haksızlıklarla mücadelesini sürdürmüş, dik duruşundan asla taviz vermemiştir. Yazarın bu kitabı da Prof. Dr. Turan Yazgan'ın *"Atsız şaşmaz, sapmaz, eğilmez, bükülmez, dönmez, durmaz, yılmaz, bıkmaz, usanmaz"* sözü gibi bir haklıya hakkını teslim etme çabasıdır.

Murat Yılmaz ile 3 Mayıs Davası ÜzerineMülakat

İBRAHİM DAŞ

Öyle ki mahkeme reisi ile Atsız birbirini göremeyecek durumda. Sabahattin Ali salona gelince de büyük bir uğultu meydana gelmiştir. Mahkeme reisi bu koşullarda davanın görülemeyeceğini söyleyerek salonun boşaltılmasını istemiş ancak bu sırada dışarıda da büyük bir kalabalık beklediğinden zor şartlarla bir kısmı dışarıya çıkarılarak salonun kapısı kapatılabilmiş ve mahkeme başlamıştır.

İbrahim Daş: 3 Mayıs 1944'te yaşanan hadise nedir?

Murat Yılmaz: 3 Mayıs bugüne kadar her yıl Türk milliyetçileri tarafından anılan ve o günün önemini hatırlatan bir olayı ifade etmektedir. 3 Mayıs 1944 tarihinde Ankara'da milliyetçi gençlerin oluşturduğu bini aşkın kişi büyük bir eylem gerçekleştirmiş ve Türk milliyetçiliği adına uyanışı temsil etmiştir. Aslında bu eylem bağımsız bir vaka değil, Nihâl Atsız'ın dâhil olduğu adlî bir sürecin yansımasıyla cereyan eden olaydır. Bu nedenle olayı anlayabilmek için biraz geriye gitmek gerekmekte.

Malumunuz üzere 1944 yılının ilk aylarında II. Dünya Savaşı bütün hızıyla devam etmektedir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Türkiye'yi savaşın dışında tutma politikası gereği iç politikasını da buna göre şekillendirmektedir. İçerideyse milliyetçiler ve komünistler arasında özellikle matbuat üzerinden büyük çekişme var. İşte böyle bir dönemde Atsız çıkarmakta olduğu Orhun dergisinin Mart ve Nisan 1944 tarihli 15 ve 16 numaralı sayılarında "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye" adıyla iki açık mektup yayımlamıştır. İlk mektupta Sovyet propagandası neticesinde ülkede yayılmaya çalışılan komünizm tehlikesine dikkat çekmiş, komünist üniversite öğrencilerinin üniversitedeki faaliyetlerini açıklamış ve komünizmin Türkiye için büyük bir tehdit olduğunu söylemiştir. İkinci mektupta da komünistlerin Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in destekleriyle başta eğitim kurumları olmak üzere devlet içerisine yuvalandığını savunmuş ve bu kişilerin isimlerini ifşa etmiştir. İfşa edilen ve Atsız tarafından vatan haini suçlaması yapılan kişilerden biri de

edebiyatçı Sabahattin Ali'dir. Aslında Atsız ve Ali İstanbul Üniversitesi'nde yakın arkadaştılar. Fakat sonrasında aralarına ideolojik sebeplerle husumet girmiştir. Tıpkı Pertev Nailî Boratav'la olduğu gibi. Bildiğiniz üzere Boratav da Sabahattin Ali de Atsız Mecmua'ya yazılarıyla destek veren Atsız'ın iki yakın arkadaşı. Ama iki ismin komünizme meylinden sonra Atsız onlarla bozuşuyor.

> Dolayısıyla 3 Mayıs'ın düzenleyicisi Atsız değil, Türkçü gençlerdir. Cemal Oğuz Öcal, Cebbar Şenel ve Said Bilgiç gibi isimler bu gençlerin başında gelmekte. Şu hakikati de dile getirmek gerekir: 3 Mayıs daha önceden planlanmış bir gösteridir.

Sabahattin Ali kendisi aleyhine yazılanlardan dolayı Hasan Âli Yücel ve Falih Rıfkı'nın yönlendirmesiyle Atsız'a hakaret davası açmıştır Dava celbi Atsız'a ulaşınca o da İstanbul'dan trenle Ankara'ya gelmiştir. Dava haberi gazetelere yansımış, Atsız'ın Ankara'ya geleceğini duyan milliyetçi gençler onu tren garında büyük coşkuyla karşılamış ve kalacağı otele kadar refakat etmişlerdir. Atsız eskiden beri milliyetçi camiada bilinmekle birlikte başbakana hitaben kaleme aldığı mektuplarla Türkiye genelinde büyük yankı uyandırmıştır. Atsız'ı karşılayanlar arasında lise, üniversite ve Harp Okulu öğrencileri çoğunluğu oluşturmuştur. Ankara'da sivil polisler de Atsız'ı adım adım takip etmiştir. Kimler Atsız'la irtibat kuruyor, nereye gidiyorlar, ne yapıyorlar hepsini not alıyorlar. Teknolojinin çok gelişmediği o günkü koşullarda fişleme için teknik takip bu kadar oluyor tabii. Nihâl Atsız ve Sabahattin Ali davası basına da yansıyor. Gazeteler davayı yakından takip ediyor.

Atsız-Ali davasının ilk duruşması 26 Nisan 1944 günü görülmüştür. Mahkeme salonunun içi tıklım tıklım çoğunlukla şimdi Gazi Eğitim Fakültesi olan o zamanki adıyla Gazi Terbiye Enstitüsü'den, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden davayı izlemeye gelen erkek-kız Türkçü gençler tarafından doldurulmuştur. Öyle ki mahkeme reisi ile Atsız birbirini göremeyecek durumda. Sabahattin Ali salona gelince de büyük bir uğultu meydana gelmiştir. Mahkeme reisi bu koşullarda davanın görülemeyeceğini söyleyerek salonun boşaltılmasını istemiş ancak bu sırada dışarıda da büyük bir kalabalık beklediğinden zor şartlarla bir kısmı dışarıya çıkarılarak salonun kapısı kapatılabilmiş ve mahkeme başlamıştır. Ancak bir süre geçmeden dışarıdan kavga sesleri gelmeye başlamıştır. Türkçüler mahkeme salonuna girmek istiyor polis ve jandarma izin vermiyordu. En sonunda mahkeme kapısı baskılara dayanamayarak kırılmış ve gençler salona akın etmiştir. Türkçülerin kendisini öldüreceğini düşünen Sabahattin Ali ise birinci katta bulunan salonun penceresinden atlayarak kaçmıştır. Mahkeme reisi yaşanılan olaylardan dolayı davayı öğleden sonraya ertelemiştir. Öğleden sonra başlayan duruşmada polis ve jandarma büyük